

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Завдання та принципи оцінювання платіжних систем
Національним банком України

Виконав: здобувач групи ФК-23-1зм
спеціальність 072«Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Садіров Тагір Каїрович

Керівник

к.е.н., доц. Панасейко І.М.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

Український державний університет
науки і технологій

(місце роботи)

зав. кафедри маркетингу та логістики

(посада)

к.е.н., доц. Кучкова О.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Sadirov T.K. Завдання та принципи оцінювання платіжних систем Національним банком України.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

У роботі розглянуто завдання та принципи оцінювання платіжних систем Національним банком України. Досліджено діяльність АБ «УКРГАЗБАНК». Досліджено діяльність на території України національних та міжнародних платіжних систем. Проаналізовано введення системи миттєвих платежів в діяльність СЕП НБУ.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 73 сторінках, містить 15 таблиць, 25 рисунків. Список використаних джерел включає 40 найменувань.

Ключові слова: «Простір», платіжна система, миттєві платежі, надавачі платіжних послуг, розрахунки.

ANNOTATION

Sadirov T.K. Tasks and principles of assessment of payment systems by the National Bank of Ukraine.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market", University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The work considers the tasks and principles of evaluating payment systems by the National Bank of Ukraine. The activities of JSC "UKRGASBANK" are studied. The activities of national and international payment systems on the territory of Ukraine are studied. The introduction of the instant payment system into the activities of the NBU's SEP is analyzed.

The master's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used, appendices, presented on 73 pages, contains 15 tables, 25 figures. The list of sources used includes 40 items.

Keywords: "Space", payment system, instant payments, payment service providers, calculations.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ	6
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ОВЕРСАЙТУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	21
2.1. Аналіз економічної діяльності АБ «УКРГАЗБАНК»	21
2.2. Оверсайт платіжних систем: механізм впровадження та реалізації	39
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ОВЕРСАЙТУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ	54
3.1. Впровадження системи миттєвих платежів в Україні	54
3.2. Перспективи розвитку оверсайту в Україні	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останні масштабні фінансові кризи у світі створили серйозні виклики для стійкості платіжних систем. На сьогодні ефективність і безпека їхньої роботи значною мірою залежать від впровадження інноваційних технологій, цифровізації розрахунків і діджиталізації бізнес-процесів. Сучасна ситуація зумовлює необхідність подальшого дослідження природи та типології платіжних систем, а також теоретичних і практичних аспектів їхнього оверсайту. Водночас залишається недостатньо вивченим питання гармонізації діяльності платіжних систем із міжнародними стандартами, роль оверсайту у забезпеченні фінансової стабільності, а також шляхи вдосконалення цієї функції в Україні. Це підкреслює важливість застосування комплексного підходу до аналізу теоретичних і практичних аспектів впровадження та розвитку оверсайту платіжних систем в Україні, а також удосконалення механізмів і інструментів його реалізації.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасних тенденцій платіжного простору України та розробка практичних рекомендацій удосконалення процесу оверсайту платіжних систем.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити завдання, принципи та методи оцінювання платіжних систем;
- проаналізувати економічний стан АБ «УКРГАЗБАНК» та виявити основні тенденції розвитку банку за 2022-2024 рр;
- вивчити процес впровадження та здійснення оверсайту платіжних систем Національним банком України;
- проаналізувати впровадження системи миттєвих платежів в Україні та виявити перспективи розвитку системи електронних платежів на прикладі національної платіжної системи «Простір».

Об'єктом дослідження є оверсайт платіжної інфраструктури в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти розвитку оверсайту платіжної інфраструктури.

Методи дослідження. Основні результати дипломної роботи були досягнуті завдяки використанню загальнонаукових методів дослідження. Для формування теоретичних і практичних основ застосовувалися такі методи: аналіз і синтез (для систематизації видів платіжних систем), порівняльний економічний аналіз (під час оцінки економічної діяльності АБ «УКРГАЗБАНК»), а також методи статистичної обробки даних, зокрема графічний і табличний (при дослідженні показників функціонування платіжних систем в Україні).

Практичне значення отриманих результатів. Рекомендації щодо вдосконалення та розвитку оверсайту платіжних систем, викладені у роботі, можуть бути впроваджені у практичну діяльність.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано законодавчі та нормативні акти, що регулюють платіжні системи та платіжні розрахунки, річний звіт НБУ з питань оверсайту платіжних систем, а також фінансову звітність Національного банку України щодо діяльності банківської системи.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Подана на 73 сторінках, містить 15 табл., 25 рисунків. Список використаних джерел складає 40 джерел.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Пандемія covid-19, а згодом і повномасштабна війна в Україні яка почалась з 24 лютого 2022 року навчило населення нашої держави більше цінувати цифровий простір за його безмежні можливості безготівкового розрахунку. Україна дуже масштабно та швидкими темпами розвиває цифровізацію платіжного простору. Принципи організації платіжної системи нашої держави затверджено законом України № 1591-IX «Про платіжні послуги» [1]. Механізм функціонування та оцінка платіжного простору регламентується Положенням про реєстрацію платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг № 217 від 07.10.2022 р. [2], Положенням про порядок здійснення авторизації діяльності надавачів фінансових платіжних послуг та обмежених платіжних послуг № 217. від 07.10.2022 р. [3], Концепцією запровадження нагляду (оверсайту) за платіжними системами в Україні, постанова Правління НБУ від 15.09.2010 № 426 [4], Положенням про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку від 24.08.2022 № 187 [5], Методикою комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем від 24.09.2015 № 635[6] та багатьма іншими документами.

Основне трактування категорії «платіжна система» надано в ст. 1 закону України про «Про платіжні послуги» – це система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи.

Аналізуючи підходи до категорії «платіжна система» (табл.1.1), слід зазначити, що як у зарубіжних дослідженнях, так і в дослідженнях українських вчених відсутня єдина думка щодо визначення цього терміну.

Таблиця 1.1

Термін «платіжна система» у трактуванні вітчизняних та зарубіжних вчених

Автор	Визначення терміну «платіжна система»
І. Б. Бабух	сукупність юридичних норм, які регулюють у суспільстві організацію кредитних грошей та порядок їх використання у функції платежу і функції обігу [7]
Д. Лагутін	система банківських механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання [8]
Дж. Є. Спіндлер	ряд правил, установ і технічних механізмів для переказу коштів, що є невід'ємною частиною грошово-кредитної системи економіки [9].
О. Д. Вовчак	набір платіжних інструментів, банківських і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг разом з інституційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів і механізмів [10]
Ю. С. Балакіна	інфраструктура фінансового ринку, що містить установу, яка забезпечує операційну діяльність платіжної системи, учасників платіжної системи, а також інші елементи, що забезпечують здійснення розрахунків за платежами і переказами учасників і користувачів послуг платіжних систем або третіх осіб шляхом взаємодії між ними у межах визначеного правового поля [11]
Аврамчук Л. А.	платіжна організація, до якої входять члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу грошей [12]

Отже, ми можемо констатувати, що кожен автор в поняття платіжної системи вкладає щось особисте, від інструментів до користувачів та механізмів. В дипломній роботі ми будемо орієнтуватися на визначення, яке представлено в сучасному законодавстві, а саме на закон України «Про платіжні послуги».

Проаналізуємо цей законодавчий акт. В ньому визначені загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, наданий розширений перелік

платіжних послуг та проаналізований порядок їх надання, вставлені надавачі платіжних послуг та визначені умови їх діяльності. Велика частина законодавчого акту приділена електронним грошам, а саме процедурі їх випуску та механізму використання на території України. Також наданий порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури та встановлена правова основа обов'язків та відповідальності учасників платіжного ринку України.

Другим за важливістю законодавчим актом, який регламентує завдання та принципи оцінювання платіжних систем Національним банком України є Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні від 24.08.2022 № 187 [5]. Згідно розділу XVI цього положення Національний банк здійснює такі типи оцінювання:

1. Оцінювання платіжної системи, що планує здійснювати діяльність в Україні (крім платіжної системи, створеної НБУ).

2. Комплексне оцінювання:

- значущої платіжної системи та платіжної системи, створеної НБУ;
- платіжної схеми, оператором якої є важливий надавач платіжних послуг або важливий емітент електронних грошей.

3. Оцінювання окремих аспектів діяльності:

- значущої платіжної системи;
- платіжної схеми, оператором якої є важливий надавач платіжних послуг або важливий емітент електронних грошей.

На основі міжнародних стандартів оверсайту НБУ розробляє інструкції для оцінювання платіжних систем та їх самооцінювання. Якщо платіжна система планує працювати в Україні вона повинна надати НБУ всі необхідно документи для реєстрації платіжних систем, учасників, та технологічних операторів. НБУ проводить оцінювання платіжної системи шляхом аналізу цих документів. Також на підставі затвердженого НБУ плану комплексного оцінювання об'єктів оверсайту він здійснює комплексне оцінювання платіжної системи. Якщо платіжна система створена

безпосередньо НБУ, то її комплексне оцінювання здійснюється на підставі окремого розпорядчого акту банку.

План оцінювання комплексного оцінювання об'єктів оверсайту складається на один рік і затверджується до 01 березня наступного року. НБУ повинен розмістити план комплексного оцінювання об'єктів оверсайту на своєму сайті та у своїх соціальних мережах [5].

Комплексне оцінювання системно важливої платіжної системи НБУ здійснює не менше одного разу на два роки. Якщо платіжна система є для економіки України важливою, то комплексне оцінювання відбувається не раніше ніж через 36 місяців із дня закінчення останнього оцінювання. Якщо платіжна система є для економіки України значущою, то її комплексне оцінювання відбувається не раніше ніж через 9 місяців із дня віднесення платіжної системи до відповідної категорії важливості.

Оператор платіжної системи отримує повідомлення від НБУ про проведення комплексного оцінювання не менше ніж за тридцять календарних днів до його початку.

В повідомленні про комплексне оцінювання НБУ повинен зазначити коли саме почнеться та закінчиться комплексне оцінювання та період, що підлягає оцінюванню.

В той же час оператор платіжної системи повинен провести самооцінювання платіжної системи, та не пізніше ніж за п'ять робочих днів до початку комплексного оцінювання надіслати висновки до НБУ за встановленою ним формою. Також оператор повинен долучити до висновків самооцінки всі необхідні документи, які підтверджують інформацію, що наведена у висновках.

Строк проведення комплексного оцінювання платіжної системи не може збігатися з терміном проведення виїзного моніторингу оператора платіжної системи та не може бути більше шести місяців. Однак, якщо НБУ вбачає, що є обґрунтовані підстави щодо збільшення строку проведення комплексної оцінки він може збільшити його до одного року.

Національний банк починає комплексне оцінювання платіжної системи з аналізу вихідних даних:

- документів платіжної системи та або оператора платіжної системи;
- плану заходів із забезпечення безперервності діяльності платіжної системи;
- результатів моніторингу платіжної інфраструктури;
- інформації за результатами перевірок оператора платіжної системи;
- інформації та документів, отриманих від оператора ПС на запит НБУ;
- інформації, що надходить від органів державної влади та користувачів;
- висновків зовнішніх аудиторів;
- внутрішніх звітів керівних органів об'єкта оверсайту, а також звітів за результатами внутрішнього аудиту;
- протоколів за результатами двосторонніх та багатосторонніх переговорів НБУ із суб'єктами ПС;
- висновків за результатами самооцінювання;
- публічно доступної інформації про платіжну систему.

Під час комплексного оцінювання платіжної системи, НБУ може викликати операторів ПС на співбесіду або інтерв'ю. Ця процедура офіційно оформлюється відповідним документами в яких міститься результати проведеної співбесіди, також можуть бути зазначені питання інтерв'юера.

При підготовці комплексного оцінювання НБУ затверджує відповідний розпорядчий акт в якому вказує кількісний та особовий склад групи фахівців, які будуть проводити оцінювання ПС.

В кінці комплексного оцінювання платіжної системи ця група фахівців складає звіт. В ньому повинно бути прописані наступні моменти:

- найменування ПС;
- найменування оператора ПС;
- дата визнання ПС значущою, а оператора ПС важливим;
- категорія важливості ПС;

- дата початку і закінчення комплексне оцінювання та період діяльності, за який здійснено оцінку ПС;
- опис суб'єктів ПС з вказанням їх найменування;
- результати моніторингу діяльності ПС;
- результати діяльності оператора ПС за період діяльності, за який здійснюється комплексне оцінювання;
- перелік документів, що використовувалися під час оцінювання;
- результати комплексного оцінювання відповідності ПС законодавству України та міжнародним стандартам оверсайту;
- якщо виявлені факти неподання оператором ПС документів в установлені строки, зазначити це;
- висновки НБУ, в яких обов'язково необхідно зазначити перелік виявлених під час оцінювання порушень, вимог щодо усунення таких порушень, рекомендації щодо вдосконалення діяльності ПС.

Оператор ПС не пізніше ніж через 15 календарних днів із дати завершення комплексного оцінювання ПС отримує з НБУ цей звіт. У оператора ПС є 7 днів з дня надходження звіту відповісти НБУ на всі заперечення зазначені в звіті. Також оператор ПС може надати пояснення щодо зазначених порушень, підкріпивши їх відповідними документами, в яких зазначено заперечення цих порушень. Всі ці заперечення оформляються письмово, підписуються керівником об'єкта оверсайту або керівним органом об'єкта оверсайту.

Оператор ПС зобов'язаний протягом тридцяти календарних днів із дня отримання звіту розробити та надіслати до НБУ план заходів, які він зобов'язується вжити для виконання рекомендацій та усунення порушень, а НБУ протягом п'ятнадцяти календарних днів повинен розглянути цей план і повідомити оператора ПС про результати розгляду. Також НБУ встановлює строк для виправлення порушень, зазначених в звіті. Оператор ПС після закінчення цього строку повідомляє НБУ про виконані рекомендації щодо усунення порушень, підтверджуючи це відповідними документами.

НБУ обов'язково контролює виконання Плану заходів усунення порушень оператором ПС. Якщо НБУ бажає вдосконалити рекомендації він може додавати до звіту відповідні доповнення. НБУ також аналізує хід виконання рекомендацій щодо усунення порушень.

НБУ за результатами комплексного оцінювання визначає рівень відповідності ПС принципам та законодавству України. Рівні можуть бути:

- повністю відповідає;
- у цілому відповідає;
- частково відповідає;
- не відповідає;
- не застосовується.

НБУ дає рекомендації щодо удосконалення діяльності платіжної системи у зв'язку з тим, якому рівню відповідає платіжна система. Також в залежності від рівнів, до яких віднесено систему в ході комплексного оцінювання надаються рекомендації щодо удосконалення її діяльності.

Результати оцінювання оверсайта платіжних систем обов'язково оприлюднюються на сайті НБУ щорічно.

Якщо платіжна система відноситься до категорії системно важливих, то НБУ повинен опублікувати на своєму сайті звіт щодо відповідності цієї системи міжнародним стандартам оверсайту

У таблиці 1.2. зазначено критерії важливості ПС.

Таблиця 1.2

Критерії важливості об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури України

Системно важливі ПС	Важливі ПС
> 10% міжбанківських платіжних операцій; здійснення платіжних операцій за правочинами з державними ЦП; врегулювання зобов'язань учасників в інших платіжних системах.	> 10% платіжних операцій; > 10% платіжних операцій з використанням ЕПЗ емітованих саме у цій платіжній системі ; єдині за видом послуг.

За результатами оверсайту платіжної інфраструктури у 2023 році в Україні виявлено лише одну системно важливу платіжну систему. Їй виявилось Система електронних платежів (СЕП) НБУ.

В таблиці 1.3. представлений перелік важливих платіжних систем та важливих операторів платіжної інфраструктури України за 2023 рік.

Таблиця 1.3

Важливі платіжні системи та важливі оператори платіжної інфраструктури України за 2023 рік

№ з/п	Найменування ПС/оператора	Платіжна організація	Країна походження
Важливі платіжні системи			
1	MasterCard	MasterCard International Incorporated	США
2	Visa	Visa International Service Association	США
3	NovaPay	ТОВ «НоваПей»	Україна
4	PrivatMoney	АТ КБ «ПриватБанк»	Україна
6	«Фінансовий світ»	ТОВ «Українська платіжна система»	Україна
7	MONEYCOM	ТОВ «СВІФТ ГАРАНТ»	Україна
Важливі учасники системно важливих і важливих ПС			
8	АТ КБ «ПриватБанк»	СЕП НБУ, "MasterCard", "Visa"	Україна
9	АТ «ПУМБ»	PrivatMoney	Україна
10	ТОВ «ФК «КОНТРАКТОВИЙ ДІМ»	Фінансовий світ	Україна

НБУ за результатами оверсайту платіжних систем у 2023 році визначив важливих технологічних операторів платіжних послуг. В Україні їми стали: ТОВ «ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ», ПрАТ «Український процесінговий центр» та ТОВ «ТАС ЛІНК».

До важливих та системно важливих об'єктів платіжної інфраструктури, НБУ встановлює посилені вимоги щодо управління та організації діяльності,

доступу та участі в платіжній системі, системи управління ризиками, остаточності розрахунків, забезпечення кіберстійкості та управління безперервністю діяльності[13].

Кожного року НБУ здійснює оверсайт платіжної інфраструктури України та публікує звіт з оверсайту на своєму офіційному сайті в рубриці «Платіжні системи». Зі звіту за 2023 рік ми бачимо, що не дивлячись на повномаштабну війну, блекаути, ракетні обстріли платіжна система України працює без збоїв.

Вже два роки поспіль НБУ для забезпечення надійності та ефективного функціонування платіжного простору України проводить роботу щодо щоденного моніторингу та аналізу показників діяльності об'єктів оверсайту. Також відповідні підрозділи НБУ кожного дня працюють на удосконаленні нормативно-законодавчих актів з питань оверсайту платіжних систем. Основним моментом продиктованим сьогодні є не використання російського та білоруського програмного забезпечення інфраструктури платіжного ринку України.

В Звіті з оверсайту платіжних систем НБУ аналізуються питання моніторингу платіжного простору держави, відображається інформація щодо надавачів платіжних послуг, досліджуються останні зміни в законодавстві з питань оверсайту. Велика частина звіту присвячена перспективам розвитку платіжної інфраструктури України, а саме впровадженню миттєвих платежів в системі СЕП НБУ.

Звіт складено згідно вимог та стандартів Міжнародного валютного фонду, Банку міжнародних розрахунків та центральних банків багатьох європейських країн. За підготовку звіту відповідає Департамент платіжних систем та інноваційного розвитку НБУ.

Головною метою перевірки платіжних систем НБУ є забезпечення ефективної діяльності всіх суб'єктів платіжного простору, які відіграють важливу роль для стабільного розвитку економіки держави та запобігання виникненню ризиків. Особлива увага приділяється аналізу важливих на

системно важливих платіжних систем нашої держави та суб'єктам інфраструктури ринку капіталів.

Відповідно до світової практики та Principles for Financial Market Infrastructures оверсайт в Україні здійснюється за такими суб'єктами (рис 1.1.)

Суб'єкти інфраструктури фінансового ринку за якими здійснюється

Рис. 1.1. Суб'єкти оверсайту інфраструктури фінансового ринку на 1.01.2024

Основні об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури представлені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури на 1.01.2024 р.

Станом на 01 січня 2024 року в Україні зареєстровано 37 платіжних систем, з яких: дві державні платіжні системи (СЕП НБУ та Український платіжний простір). СЕП НБУ є системно важливою платіжною системою нашої держави, 19 платіжних систем створених резидентами (5 – банками, 14 – небанківськими установами) та 16 платіжних систем зареєстровані нерезидентами. На 1.07.2024 року фактично в Україні функціонували 23 системи переказу коштів з яких 13 були зареєстровані резидентами та 10 нерезидентами.

Також на 1.01.2024 року в Україні зареєстровано 88 учасників платіжних систем та 35 технологічних операторів платіжних послуг

В платіжному просторі України згідно нового закону «Про платіжні послуги» надавачами цих послуг можуть бути банківські та небанківські установи. Розподіл сум переказів коштів між ними показаний на рис. 1.3.

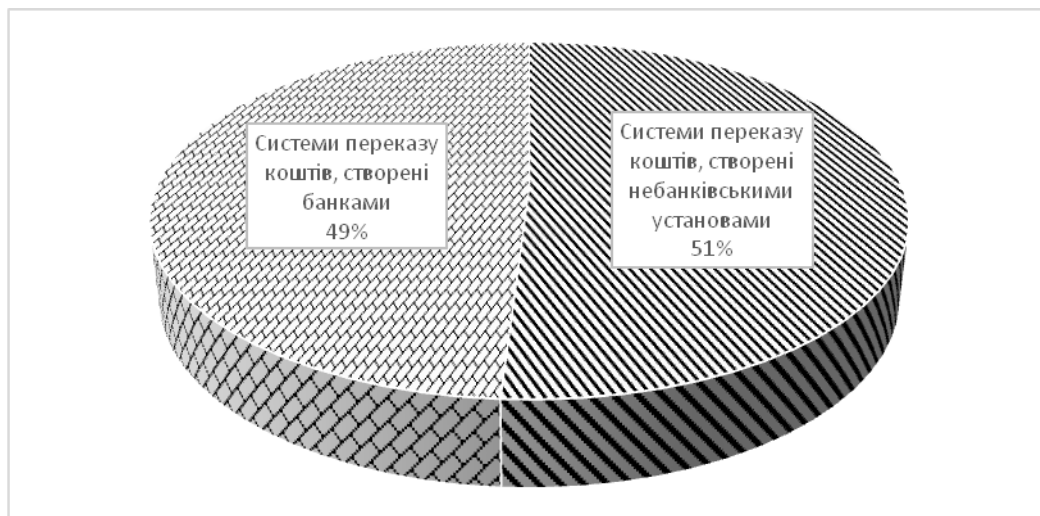

Рис. 1.3. Розподіл сум переказів коштів на 01.06.2024, створених банківськими та небанківськими установами, в межах України, %

Як бачимо з рис. 1.3. розподіл сум переказів коштів через банківські та небанківські установи майже однаковий, хоча на небанківські установи припадає трошки більше сум.

В таблиці 1.4. представлений платіжний ландшафт України на 1.01.2024 року. Як бачимо інфраструктура платіжного ринку дуже розгалужена на представлена державним сектором, міжнародними організаціями, резидентами так і нерезидентами.

Таблиця 1.4

Платіжна інфраструктура України на 1.01.2024 р.

Державні платіжні системи (2 системи)	Приватні платіжні системи (35 систем)		
	Створені банками України 5 систем	Створені небанківськими установами України 14 систем	Створені нерезидентами 16 систем
	<i>Внутрішньодержавні</i>		
СЕП НБУ Простір		Платіжні системи переказу коштів (8 систем) «Карткова» платіжна система (1 система)	
	<i>Міжнародні платіжні системи</i>		
	Платіжні системи переказу коштів (5 систем)	Платіжні системи переказу коштів (5 систем)	Платіжні системи переказу коштів (10 систем)
			«Карткова» платіжна система (6 систем)

У 2023 році декілька платіжних систем вийшли з платіжного ринку України та були виключені з Реєстру платіжної інфраструктури. Це:

– внутрішньобанківські: FRESEND, Rainffesien Express, «За мить», «Акордбанк-Укспрес», «Металкарт», «Миттєвий переказ»;

– внутрішньбанківські платіжні системи: «LIMEMONEY», «LEO», «FLASHPAY», «Укркарт», «ІнтерПейСервіс», «Поштовий переказ», «Розрахункова фондова система»;

– міжнародні платіжні системи: «TELEGRAF», «IBOXMONEOTRANSFER», «CORDPAY», «Глобалмані».

Основною причиною цього є жорсткі обмеження, які прописані в законі України «Про платіжні послуги». Платіжна система має включати три і більше прямих учасників, не враховуючи оператора платіжної системи та розрахункового банку, якщо вони виконують функцію учасника платіжної системи, якщо вони виконують функцію учасника платіжних операцій. В Законі не має чіткого інструментарію для надавачів платіжних послуг в розрізі участі в платіжній інфраструктурі при наданні платіжних послуг. Також в Законі чітко регламентовано, що надавач платіжних послуг має право надавати платіжні послуги через одну або декілька платіжних систем. Головне, щоб надавач платіжних послуг був учасником цих платіжних систем. Також він має право залучати до надання платіжних операцій посередників, які можуть бути іншими надавачами платіжних послуг.

При оверсайті платіжного простору НБУ проводить виїзний та безвиїзний моніторинг об'єктів оверсайту. Законодавчо механізм проведення виїзного та безвиїзного моніторингу закріплено у Положенні про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 31 грудня 2022 року № 257[14].

Згідно ст. 1. п.2. цього положення безвиїзний моніторинг НБУ проводить кожного дня. Це стало можливим за рахунок дистанційної форми проведення і під'єднання всіх платіжних систем до системи НБУ. Оверсайт проводиться шляхом збору, систематизації та аналізу інформації щодо діяльності всіх операторів платіжних послуг. Також безвиїзному моніторингу підлягає діяльність ПС, їх учасників, технологічних операторів платіжних послуг, діяльність з платіжними картками та інше.

Згідно ст.1. п.3. цього положення виїзний моніторинг – форма здійснення оверсайту уповноваженими працівниками НБУ, що проводиться шляхом перевірок об'єктів оверсайту з метою дотримання ними вимог законодавства України та оцінки достатності заходів, що вживаються об'єктами оверсайту для цілей забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжної інфраструктури [14].

Виїзний моніторинг здійснюється як правило планово. Але, якщо є відповідні підстави та обґрунтовані причини він може здійснюватися і позапланово. Для проведення планового виїзного моніторингу уповноважені особи НБУ повинні обов'язково виїхати на об'єкт оверсайту. Строк виїзного моніторингу може бути до 40 робочих днів, але при необхідності його можливо продовжити до 60 робочих днів.

НБУ затверджує до 25 грудня року, що передує плановому, річний план проведення виїзного моніторингу об'єктів оверсайту, який є підставою для проведення планового виїзного моніторингу [14].

Для ефективного та раціонального складання плану виїзного моніторингу з 1.01.2023 р. НБУ використовує ризик-орієнтований підхід. В межах цього підходу визначаються об'єкти оверсайту з найбільшим ступенем ризику. Ступінь ризику обраховується за основними та додатковими критеріями які прописані в 51 та 52 пункті Положення № 257.

Основними критеріями є:

- обсяги діяльності об'єкта оверсайту у процентному відношенні до загального обсягу операцій за дев'ять місяців року, що передує плановому року;
- важливість об'єкта оверсайту, визначена НБУ за результатами попереднього року.

Додатковими критеріями є:

- види послуг, які надаються надавачем платіжних послуг;
- кількість помилок які об'єкт оверсайту здійснив при наданні статистичної звітності;

- наявність документально підтверджених фактів, які свідчать про порушення національного або міжнародного законодавства;
- ступінь скорочення послуг які надані об'єктом оверсайту в наслідок технічних або технологічних помилок, за рахунок яких може бути виток інформації або шахрайські дії;
- відхилення показників діяльності об'єкта оверсайту у бік збільшення/зменшення за останні шість місяців, які можна вважати суттєвими;
- застосування заходів адміністративного впливу (доган, попереджень) / протягом досліджуваного періоду.

У 2023 році НБУ при проведенні оверсайту платіжних систем виявив такі проблемні питання:

- порушення вимог захисту інформації;
- порушення безперервності діяльності платіжних систем (ПС повинні працювати 24 години 7 днів на тиждень).
- порушення правил, що попередньо узгоджувалися з НБУ щодо надання платіжних послуг;
- надання недостовірної статистичної звітності;
- порушення строків щодо приведення у відповідність документів об'єктів оверсайту;
- порушення прав інтелектуальної власності при використанні програмного забезпечення яке використовує об'єкт оверсайту.

При виявленні порушень в ході виїзного або невиїзного моніторингу уповноважені НБУ повинні застосовувати відповідні засоби впливу, визначені ст. 84 Закону про платіжні послуги.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ ОВЕРСАЙТА ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз економічної діяльності АБ «УКРГАЗБАНК»

Історія заснування банку починається ще у 1993 році. На сьогодні АБ «УКРГАЗБАНК» входить до п'ятірки системно важливих банків України і 94,94% його капіталу належить державі в особі Міністерства фінансів України. На початку 2000-х років банк почав шукати нішу, в якій він зміг би розвиватися і бути перших позиціях і обрав шлях зеленого банкінгу. З 2015 Міністерство фінансів разом з НБУ починають впроваджувати шляхи реформування фінансового сектору країни року для протистояння економічній кризі України. Це вплинуло і на структуру власності банку, так як держава націоналізувала цей банк, що призвело до суттєвої трансформації банку. Банк почав розвивати кліматичну стратегію і з кожним роком наміри щодо зеленого банкінгу неухильно зміцнюються. Шлях сталого розвитку, який став місією банку приніс йому у 2019 році високу нагороду – банк визнали кращим банком Центральної та Східної Європи в галузі сталого фінансування.

Міжнародні інвестори, з 2021 року починають інвестувати в банк кошти, які використовуються для фінансування підприємств та проектів в сфері зеленої енергетики. Це в свою чергу мало на меті зменшити енергонезалежність держави від газу, який ми на той час імпортували і підвищити використання сонячної енергетики в різних галузях економіки та різними споживачами.

До двохтисячних років банк був вузькоспеціалізованим та обслуговував лише підприємства, які були пов'язані з НАК «Нафтогаз України». З 2021 року банк змінив свою спрямованість та почав обслуговувати фізичних та юридичних осіб не залежно від роду їх діяльності та став універсальним банком.

2022 рік для банку виявився дуже скрутним і банк вперше за останні роки закінчив свою річну діяльність зі збитком. Однак вже у 2023 році банк зміг налаштувати свою діяльність, пристосуватися до воєнного стану і вийти на прибутковий рівень

У 2024 році банк активно розвивається. В поточному році банк визнаний найактивнішим банком-емітентом в Україні за програмою підтримки торгівлі ЄБРР. Влітку 2024 року АБ «УКРГАЗБАНК» проводить ребрендинг своєї торгової марки та змінює свій логотип. Однак, офіційна назва банку залишилась без змін, зміни торкнулись лише скороченої назви банку УГБ. Вона трансформувалась в UGB латиницею. Тепер офіційному сайті назва банку прописана як UGB екобанк країни.

В таблиці 2.1. проілюстрована основні моменти розвитку банку.

Таблиця 2.1

Основні етапи розвитку АБ «УКРГАЗБАНК»

Період	Основні етапи розвитку UGB
1	2
1993	Застування ЗАТ Банк «Хаджибейбанк»
1996	Банк отримує ліцензію НБУ на купівлю-продаж валютних цінностей та змінює назву на «УКРГАЗБАНК»
1998	Вступ до Асоціації українських банків
2004	Банк увійшов у ТОП-20 банків України
2006	Банк приєднується до пілотного проекту ІФС «Корпоративне управління в банківському секторі України»
2009	Націоналізація значної частки капіталу банку. 81,58% акцій відходить державі
2013	Розвиток платіжної інфраструктури банку та розширення карткових продуктів
2015	Держава збільшує свою долю акцій до 94,94%
2016	Основною місією банку стає зелений банкінг. Міжнародні інвестори фінансують банк для розвитку зеленої енергетики, банк стає партнером ІФС, що дає можливість розширити інвестиційну діяльність енерго заощаджуваних технологій та «зеленого» економічного потенціалу України

<i>Продовж. табл 2.1</i>	
1	2
2018	Політика екологічної та соціальної відповідальності банку стає місією банку
2020	Розширення та зміцнення свого потенціалу в банківському секторі України. Значне розширення клієнтської бази. Впровадження в свою діяльність державної програми розвитку малого та середнього бізнесу через програму фінансування «5-7-9%»
2021	Банк увійшов до ТОП 50 кращих компаній України.
2022	У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення банк закінчує рік збитково. Багато відділень закривається.
2023	Банк відновлює свою прибуткову діяльність, бере участь в програмі «єОселя». Отримує нагороду «Найкращий банк торговельного фінансування в Східній Європі».
2024	Проводить ребрендинг торгової марки та логотипу. УГБ стає UGB екобанк країни.

Оновлене позиціювання бренду враховує нові сенси та виклики, що з'явилися під час повномасштабної війни, та зберігає незмінний для банку екологічний напрям. Скорочення назви банку кожна літера нової абревіатури UGB розкриває три вектори, три цільових аудиторії, на яких зосереджений банк, і в інтересах яких він діє. Це Україна. Громада. Бізнес.

Сьогодні, банк повністю адаптувався до воєнного стану і демонструє стабільну роботу. Банк нарощує клієнську базу, розширює платіжну інфраструктуру та платіжні проекти. Банк обслуговує клієнтів у своїх відділеннях та онлайн. Банк постійно оновлює свій сайт та соціальні мережі, на сьогодні на сайті банку можна через QR-код скачати застосунок на будь-який гаджет. Попри всі виклики вже третього року повномасштабного вторгнення АБ «УКРГАЗБАНК» не втрачає конкурентні переваги в банківському секторі України.

Пріоритетними галузями фінансування залишається зелена енергетика, проекти сталого відновлення. АБ «УКРГАЗБАНК», відповідно до укладеного з Міністерством аграрної політики та продовольства України меморандуму, є банком-учасником державних компенсаційних програмах для підприємств

агропромислового комплексу. На сьогоднішній день АБ «УКРГАЗБАНК» особливу увагу приділяє кредитуванню корпоративних клієнтів.

Також одним із пріоритетних напрямів роботи UGB на сьогодні є підтримка ветеранів та ветеранок. В межах цієї ініціативи проводяться заходи інформування та надання консультацій щодо фінансових послуг та продуктів банку, проводяться лекційні та практичні заняття що підвищують рівень фінансової грамотності ветеранів.

У листопаді 2024 року провідне міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings покращило національний довгостроковий рейтинг UGB з “AA(ukr)” до “AA+(ukr)”, прогноз стабільний[15].

Підвищення рейтингів UGB пов'язане із перекалібруванням національної рейтингової шкали у зв'язку із підвищенням довгострокового рейтингу дефолту емітента (РДЕ) України в місцевій валюті до рівня “ССС+” з рівня “ССС-”.

У 2024 році UGB на Global SME Finance Forum 2024 у Сан-Паулу (Бразилія) здобув нагороду як кращий банк у Європі для жінок-підприємців (Europe Best Financier for Women Entrepreneurs). Роль жінок-підприємців, у сьогоднішніх реаліях дуже важлива, оскільки багато чоловічого населення боронять Україну від загарбників. За дослідженнями UGB:

- у кредитному портфелі UGB жіночі бізнеси становлять 37%;
- зростання кількості активних клієнтів серед жіночих бізнесів випереджає темп приросту активних клієнтів у загальній клієнтській базі: +30% проти +4%. А їхня частка зросла з 32% до 40%;
- загальний МСБ-портфель серед жіночих бізнесів складає 103,27 млн. доларів США (приріст +46% за останні 3 роки);
- загальна кількість МСБ-клієнтів серед жіночих бізнесів складає майже 30 тисяч (приріст +60% за останні 3 роки)[15].

За 2023 рік UGB також збільшив кількість своїх відділень з 217 до 220, однак вже на 1.10.2024 року їх кількість зменшилась до 215. З кожним роком

кількість відділень буде зменшуватися, у зв'язку з переходом бізнесу і фізичних осіб у “банк у смартфоні”.

Динаміка відділень банку на території України наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка кількості відділень АБ «УКРГАЗБАНК» за 2021-2024 рр.

Період	01.01. 2021	01.01. 2022	01.04. 2022	01.10. 2022	01.01. 2023	01.01. 2024	01.10. 2024
Кількість структурних підрозділів банку	270	268	263	216	217	220	215

З таблиці чітко прослідковується тенденція зменшення відділень після лютого 2022 року. Війна та окупація українських територій є основною причиною зменшення кількості структурних підрозділів банку. Однак, на це впливає і другий не менш важливий фактор - цифровізація банківської діяльності. UGB у 2024 році багато коштів витрачає саме на цей напрямок. Бо це основне питання для завоювання конкурентних позицій на ринку. Якщо проаналізувати адміністративний розподіл відділень то найбільша їх частина - 27 відділень припадає на м. Київ, 19 відділень розташували на сьогодні в м. Львівській області, 16 відділень в Одеській області, 13 у Київській області, 15 у Вінницькій області, 9 відділень у Чернівецькій області, 11 у Дніпропетровській, 10 у Закарпатській області. В інших областях України банк представлено не більше ніж 5 відділеннями. Таке розташування відділень на сьогодні найбільш оптимальне, дивлячись на карту воєнних дій. Протягом 2024 року лише три відділення призупинило свою діяльність: одне в Донецькій області, одне в Закарпатській області і одне в Тернопільській. На рис. 2.1. наведені області з найбільшою кількістю відділень банку.

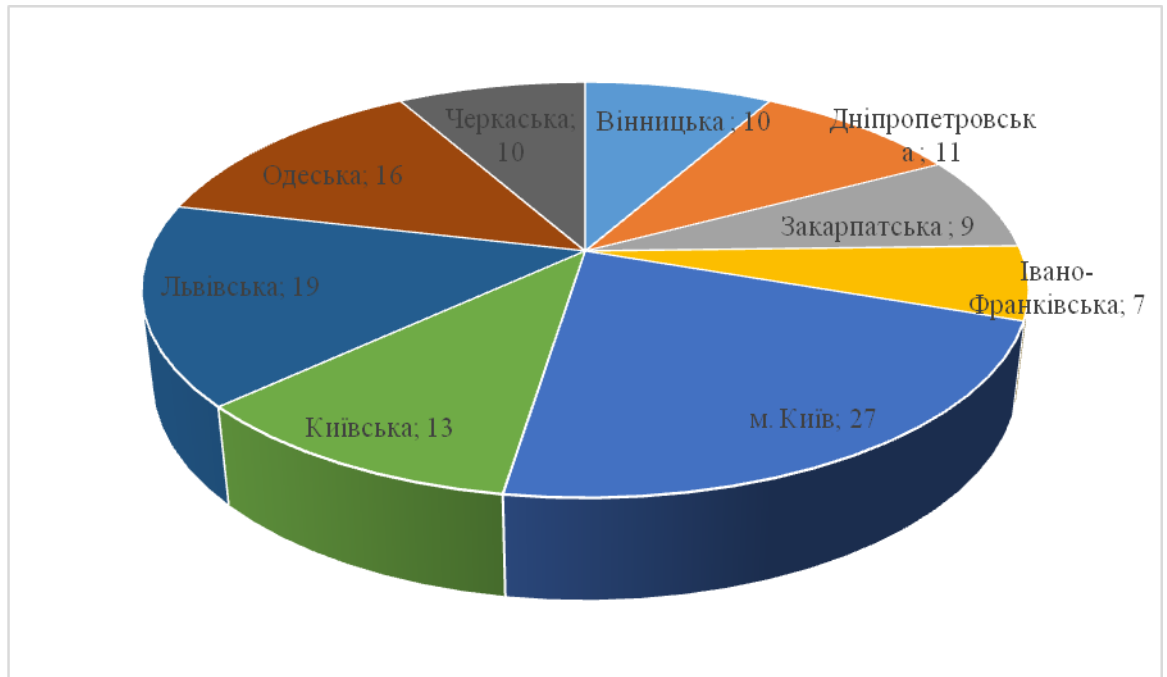

Рис. 2.1. Територіальний розподіл найбільшої кількості відділень АБ «УКРГАЗБАНК»

Для більш ширшого розуміння економічної діяльності банку проаналізуємо основні економічні показники UGB. Це дасть змогу оцінити конкурентоспроможність банку на ринку банківських послуг. Аналіз будемо робити за останні три роки, а саме 2022, 2023 та 10 місяців 2024 року.

Проаналізуємо економічний стан банку за 2022-10 місяців 2024 року. Аналіз почнемо з деталізації активів банку за досліджуваний період.

Таблиця 2.3

Аналіз активів АБ «УКРГАЗБАНК»

Показники	2022		2023		01.10.2024		Відхилення 2024/ 2022	
	Сума, тис.грн.	%	Сума, тис.грн.	%	Сума, тис.грн.	%	абс. (+;-), грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Грошові кошти та їх еквіваленти	7 833472,3	5,35	13 531 561	7,11	17 255 551	8,67	9422079,15	120,28
Фінансові активи	14 973	0,01	13	0,00	75	0,00	-7833397,3	-100,00
Кошти в інших банках	22 967 048	15,7	22 833 792	12,0	27 848 226	14	4881178,07	21,25

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Цінні папери, за справедливою вартістю	23 217 149	15,8	46 857 556	24,6	55 898 789	28,1	32681639,8	140,77
Кредити та заборгованість клієнтів	64 759 128	44,3	63 332 947	33,3	68 935 044	34,6	4175915,90	6,45
Цінні папери, за амортизованою собівартістю	7 013 233	4,79	23 889 602	12,6	10 878 531	5,47	3865298,53	55,11
Інвестиційна нерухомість	156 366	0,11	154 269	0,08	105 641	0,05	-50725,10	-32,44
Дебіторська заборгованість	2 690 423	1,84	1 070 155	0,56	177 500	0,09	-2512922,87	-93,40
Відсторочений податковий актив	30 138	0,02	54 449	0,03	0,00	0,00	-30137,85	-100,00
Основні засоби та НА	1 400 138	0,96	1 364 416	0,72	1 225 946	0,62	-174191,86	-12,44
Інші ФА	750 656	0,51	1 557 920	0,82	815 091	0,41	64434,07	8,58
Інші активи	813 225	0,56	1 220 684	0,64	548 976	0,28	-264248,96	-32,49
Чисті активи	131645949	89,9	175867 381	92,4	183 689 370	92,3	52043421,1	39,53
Усього резервів	-14705 219	-10,1	-14469 699	-7,60	-15 362 972	-7,72	-657753,18	4,47
Всього активів	146351168	100	190337 080	100	199 052 342	100	52701174,3	36,01

Для всієї банківської системи 2022 рік став збитковим, в тому числі і для державних банків. Однак, вже починаючи з другої половини 2023 року UGB став відновлювати свої конкурентні позиції і 2023 рік закінчив прибутково. 2024 рік не став винятком. І це підтверджують дані таблиці 2.3. Проаналізуємо її більш детально.

Загальна сума активів банку за 2024 р. порівняно з 2022 р. збільшилась на 52701174,3 тис. грн. (36,01 %). Це є дуже позитивним результатом при воєнному стані в країні. Якщо проаналізувати вертикальну структуру активів, можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу в структурі активів займають статті «Кредити та заборгованість клієнтів» – 34,6 % та «Цінні папери, які оцінюються за справедливою вартістю» – 28,1 %, та «Кошти в інших банках» – 14,0%. Також варто відмітити, що стаття «Грошові кошти та їх еквіваленти» за останні роки мала тенденцію до зростання, а саме: у 2022

році стаття склала 7 833472,3 тис грн, що займала 5,35% в загальній структурі активів, у 2023 р стаття зросла до 13 531 561 тис. грн. і займала вже 7,11% у загальній структурі активів, за 9 місяців 2024 року стаття склала 17 255 551 тис. грн., що склало вже 8,67% в загальній структурі активів. За два останні роки стаття збільшилась на 9422079,15 тис грн., або на 20%. Отже можна зробити висновок, що не дивлячись на занепад економіки України, банк потужно нарощує взаємозв'язки зі своїми клієнтами та розширює свою клієнтську базу.

Проаналізуємо структуру активів банку за 9 місяців 2024 року. З загальному розумінні структура активів в порівнянні з 2023 роком кардинально не змінилась. Однак, все ж таки деякі статті збільшили свою долю, а саме: стаття «Грошові кошти та їх еквіваленти» зросла з 7,11% до 8,67%, стаття «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю» в своїй структурі збільшилась на 3,5%, а якщо порівняти з 2022 роком, то зростання аж на 12,22%, стаття «Кошти в інших банках» збільшилась на 2%. Така зміна структури в більшості пов'язана з розширенням клієнтської бази та нарощуванням потужності банку. Звісно, в АБ «УКРГАЗБАНК» є статті, які зменшились в структурі активів. Це статті «Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю» - зменшення на 7%, стаття «Інші фінансові активи» та стаття «Інші активи» зменшались на 0,4%. Інші статті у структурі активів АБ «УКРГАЗБАНК» майже не зазнали змін.

Аналіз показав, що за 9 місяців 2024 р. загальний обсяг активів банку збільшився з на 52 701174,25 тис. грн або на 369,01 % в порівнянні з 2022 роком. В основному така зміна відбулася за рахунок суттєвого збільшення статей: «Цінні папери, які оцінюються за справедливою вартістю» (41%), «Грошові кошти та їх еквіваленти»(20%). Дебіторська заборгованість банку зменшилась з 2 690 423 тис. грн до 177 500 тис. грн., що є дуже позитивною тенденцією. Не дивлячись на воєнний стан, за останні роки спостерігається тенденція збільшення активів банку (рис 2.2) [19].

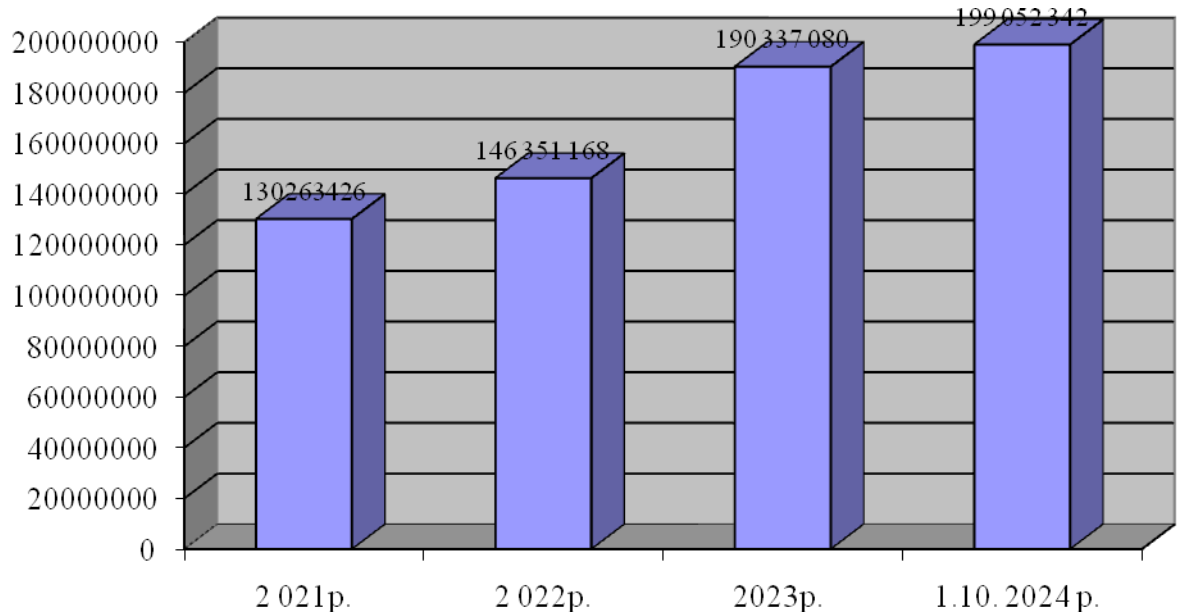

Рис. 2.2. Активи АБ «УКРГАЗБАНК» за 2021- 9 місяців 2024 рр., тис. грн.

Аналіз банківської діяльності буде не повний без дослідження зобов'язань банку (таблиця 2.4.).

Таблиця 2.4

Аналіз зобов'язань АБ «УКРГАЗБАНК»

Показники	2022 р.		2023 р.		01.10.2024 р.		Відхилення 2024 від 2022 рр.	
	Сума, тис.грн.	%	Сума, тис.грн.	%	Сума, тис.грн.	%	абс. (+;-), грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кошти НБУ	998 957	0,80	0	0,00	0		-	-
Кошти банків	5568569	4,46	2 794 956	1,70	3 589 693	2,15	-1978876	-35,54
Фінансові зобов'язання	334	0,00	19 430	0,01	1 767	0,00	1 433	428,81
Кошти клієнтів	112755404	90,40	154 079 932	93,60	152 153 452	91,30	39398048	34,94
Резерви під гарантії, зобов'язання та юридичні ризики	698 805	0,56	830 487	0,50	632 276	0,38	-66 528	-9,52
Інші залучені кошти	3 385 859	2,71	5 579 937	3,39	8 452 569	5,07	5066710	149,64

<i>Продовж. табл. 2.4</i>								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зобов'язання щодо податку на прибуток	0	0,00		0,00	169 646	0,10	169 646	-
Інші фінансові зобов'язання	685 889	0,55	567 434	0,34	837 288	0,50	151 399	22,07
Інші зобов'язання	636 012	0,51	749 554	0,46	817 309	0,49	181 297	28,51
Всього зобов'язання	124 729 827	100,00	164 621 730	100,00	166 653 999	100,00	41924172	33,61

З таблиці 2.4. чітко прослідковується, що з 2023 року НБУ не надавав банку допомоги, оскільки вже в цьому році банк вийшов на прибутковий рівень. В структурі зобов'язань банку найбільшу долю займає стаття «Кошти клієнтів» 91,3%, стаття «Інші залучені кошти» 5,03% та стаття «Кошти банків» 2,15%. Така структура зобов'язань є характерної для державного універсального банку. Взагалі за три останні роки зобов'язання банку зросли на 419 241 172 тис грн., що складає майже 34%. У 2022 році розмір зобов'язань склав 124729827 тис. грн., у 2023 році 164621730 грн., за 9 місяців 2024 року 166653999 тис грн. Структура зобов'язань за досліджений період майже не змінилась.

Структура власного капіталу банку представлена в таблиці 2.5 та рис. 2.3.

Таблиця 2.5.

Структура статей власного капіталу АБ «УКРГАЗБАНК», %

Стаття	2022	2023	9 місяців 2024
Статутний капітал	192,57	118,43	78,18
Емісійні різниці	1,97	1,21	0,80
Резерви переоцінки	13,99	9,36	12,65
Інший додатковий капітал	-9,07	-5,58	-3,68
Інші резерви	-19,37	8,61	6,82
Неросподілений прибуток/збиток	-80,09	-32,04	5,23
Всього власний капітал	100,00	100,00	100,00

Графічно структура власного капіталу представлена на рис. 2.3.

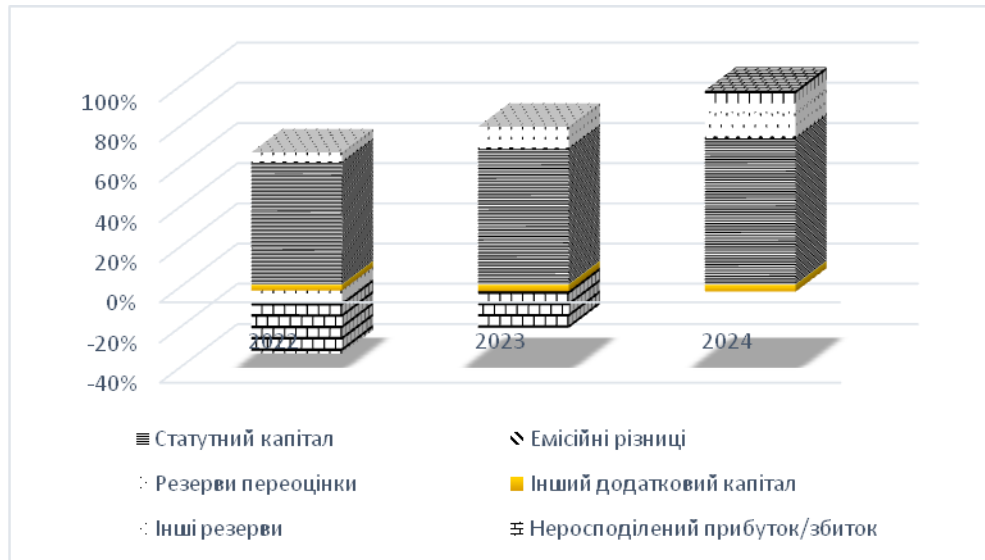

Рис. 2.3. Структура власного капіталу АБ «УКРГАЗБАНК»

Я бачимо з таблиці 2.5 в структурі власного капіталу за 9 місяців 2024 року найбільшу долю займає власний капітал 78,18%. В структурі капіталу банку у 2022 році був нерозподілений збиток у розмірі -5 539 413 тис грн, що складало майже 80% капіталу, у 2023 році нерозподілений збиток зменшився і склав -3 602 601 тис. грн., що складало вже 32,04% в структурі, у 2024 році банк підійшов вже з нерозподіленим прибутком у розмірі 891 248 тис. грн, що вслало 5,23% по структурі. Не дивлячись на воєнний стан в країні це дуже позитивна тенденція.

Проаналізуємо структуру пасивів АБ «УКРГАЗБАНК» (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Структура пасивів АБ «УКРГАЗБАНК», тис. грн.

Показники	2022		2023		9 місяців 2024 р.		Відхилення 2024/ 2022	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Зобов'язання	124729826,99	94,75	164621729,8	93,61	166653999,1	90,73	41924172,09	33,61
Власний капітал	6916121,53	5,25	11245651,39	6,39	17035370,51	9,27	10119248,98	146,31
Пасиви	131645948,52	100,0	175867381,2	100,0	183689369,6	100	52043421,07	139,53

Дані табл. 2.6. свідчать, що в структурі пасивів стаття «Зобов'язання» з кожним роком зменшується і становлять у 2022 році 94,75 %, у 2023 році – 93,61 %, за 9 місяців 24 року – 90,73 %, а стаття «Власний капітал» з кожним роком зменшується. Що однозначно є позитивної тенденцією. Стаття «Власний капітал» у 2022 році складала 131645948,52 тис. грн., у 2023 році 11245651,39 тис. грн., за 9 місяців 2024 р. 183689369,6 тис. грн. Пасиви банку за три останні роки також мають тенденцію до збільшення. У 2022 році вони склали 131645948,52 тис. грн., у 2023 році 175867381,2 тис. грн., за 9 місяців 2024 року 183689369,6 тис. грн. Збільшення пасивів банку за досліджуваний період склало майже 40%.

Представимо наочно динаміку активів, зобов'язань та власного капіталу АБ «УКРГАЗБАНК» за 2022 - 9 місяців 2024 року (рис. 2.4).

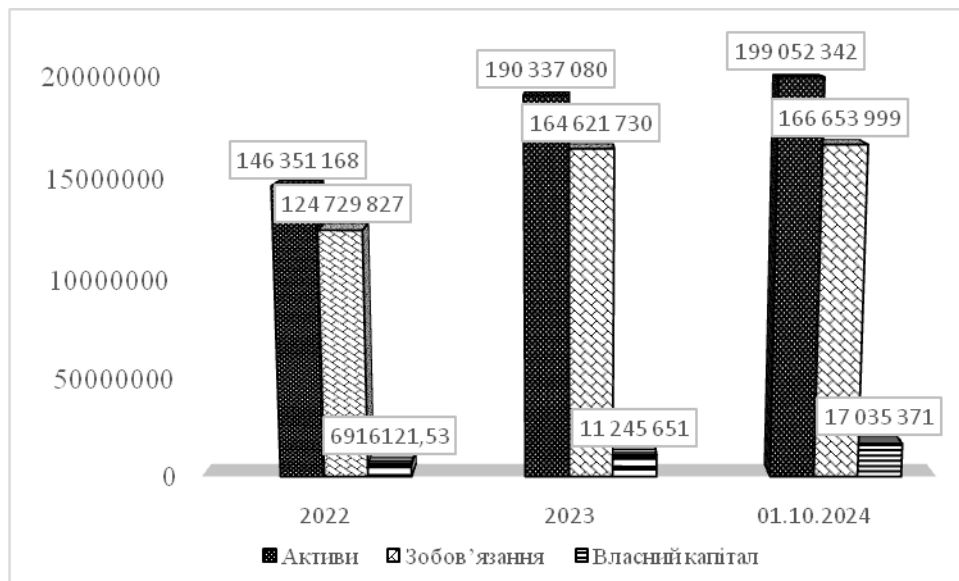

Рис. 2.4. Активи, зобов'язання, власний капітал АБ «УКРГАЗБАНК», тис. грн.

Основним фінансовим показником банківської діяльності який необхідно дослідити при аналізі економічної складової є прибуток. Як вже зазначалось раніше досліджуваний період почався зі збитковості банку. Однак вже у 2023 році АБ «УКРГАЗБАНК» увійшов в першу десятку банків України за рівнем прибутковості. У 2024 році банк майже повністю змінив

рекламну політику, що в майбутньому також повинно принести додаткові прибутки. Хоча з 1.12.2024 року вступили в силу нові ставки податків, за якими ставка податку на прибуток банків становить 50%. Однак, за прогнозами аналітиків, банківський сектор нашої держави на сьогодні знаходиться в доволі прибутковому полі, і підвищення ставки податок на прибуток не сильно вплине на конкурентоспроможність банків України.

Для більш детального аналізу економічного становища банку проаналізуємо стан його прибутковості за досліджений період. Як вже зазначалось вище 2022 рік банк закінчив зі збитком у -3 861 513 тис. грн., 2023 рік банк вже закінчує з прибутком у 1 936 425 тис. грн., а за 9 місяців 2024 року банк вийшов на прибуток у 4 672 999 тис. грн. Прибуток у порівнянні з 2022 роком збільшився на 8534511,9 тис. грн., що складає 121%.

На третій рік повномасштабної війни банк продовжує політику підтримки агробізнесу, відновлення електроенергетики в рамках надання кредитів на зелену енергетику та енергозбереження, зокрема підприємств агросектору, допомоги харчовій промисловості. Банк є лідером державних програм: «Доступні кредити 5-7-9%» (інвестиційний компонент) та програми «Оселя».

Графічно динаміку прибутку за останні п'ять років ми наочно можемо побачити на рис 2.5.

З рис. 2.5 бачимо, що банк за 9 місяців 2024 року вийшов на величину прибутку довоєнного стану. У 2022 році прибуток знизився на -7 632 519 тис. грн, що складає майже 102%. Однак вже у 2023 році банк починає пристосовуватися до воєнного стану та потрохи нарощувати прибуток. Однак ще не досягає довоєнного рівня. Порівнюючи прибуток 2023 року з прибутком 2021 року можна зробити висновок, що його падіння вже не таке стрімке, лише на 30,49 %, що складає 1149615,81 тис. грн. За 9 місяців 2024 року прибуток зріс у порівнянні з довоєнним 2021 роком на 901 993 тис грн, зростання майже 24%.

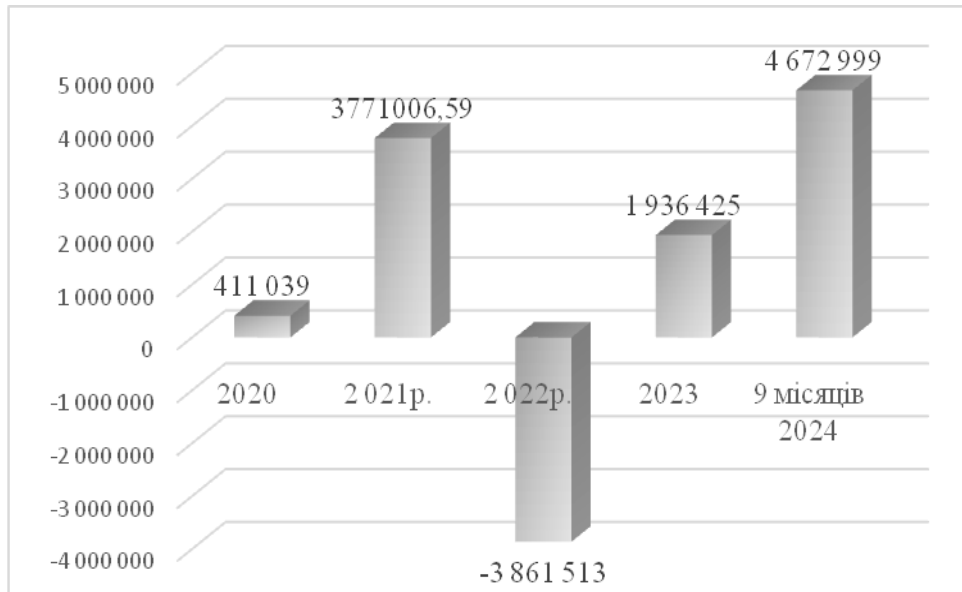

Рис. 2.5. Динаміка прибутку/ збитку АБ «УКРГАЗБАНК», тис. грн.

Зробимо аналіз чистого процентного, непроцентного та комісійного доходу АБ «УКРГАЗБАНК» та порівняємо ці види доходу з чистим прибутком (рис. 2.6).

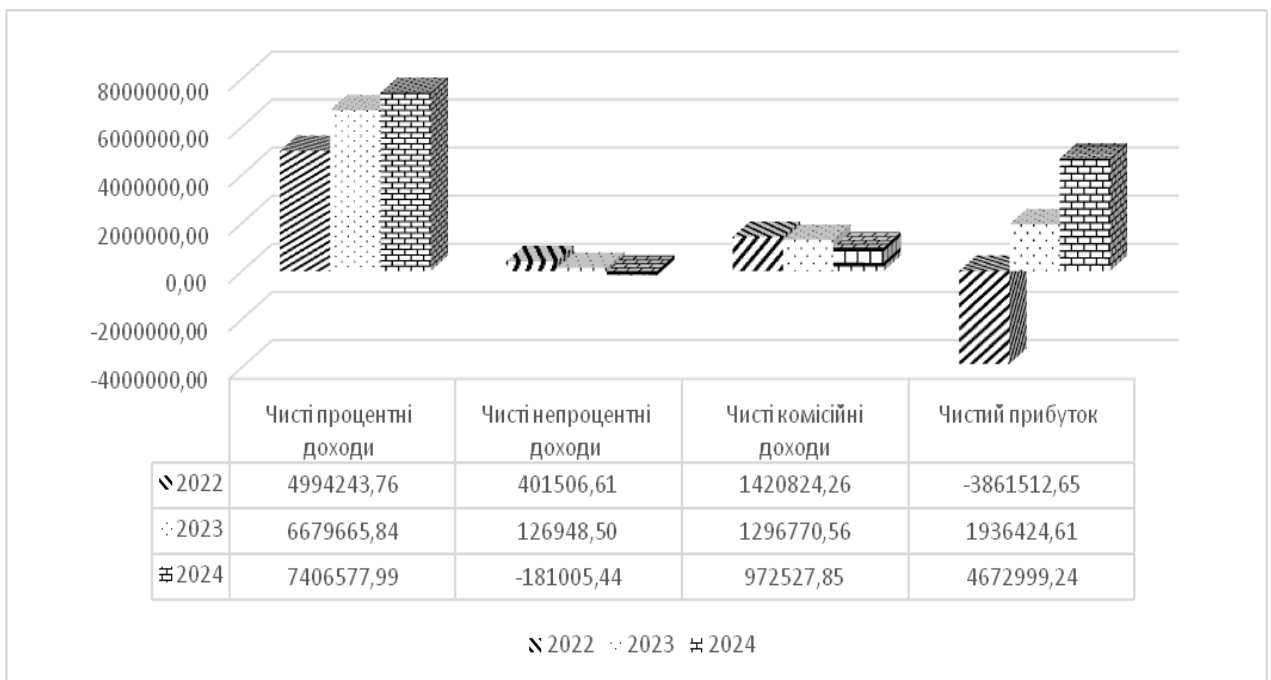

Рис. 2.6. Динаміка чистого процентного, непроцентного та комісійного доходу та чистого прибутку АБ «УКРГАЗБАНК», тис. грн.

З рис. 2.6. бачимо, що лише показник «Чисті процентні доходи» має тенденцію до збільшення. Чисті процентні доходи у 2022 році склали 4994243,76 тис. грн., у 2023 році - 6679665,84 тис. грн., за 9 місяців 2024 року їх розмір становив 7406577,99 тис. грн., що на 2412334,24 тис грн. більше показника 2022 року, що складає 48,3%. Чисті непроцентні доходи (збитки) мають тенденцію до зменшення і за 2024 рік склали - 181005,44 тис. грн., що на 45% менше рівня 2022 року. Непроцентні доходи в своєму складі мають інші операційні доходи та інші доходи. Саме стаття інші операційні доходи за 9 місяців 2024 року мала від'ємний результат, що вплинуло негативно на показник «Чисті непроцентні доходи». Чисті комісійні доходи також мають тенденцію до зменшення. У 2022 році вони склали 1420824,26 тис. грн., у 2023 році 1296770,56 тис. грн., у 2024 році 972527,85 тис. грн., що на 448296,40 тис грн, або на 31,6% менше базового року.

Пруденційні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції показують ефективність роботи банку. За допомогою аналізу цих показників в динаміці можемо зробити висновки щодо впливу різних факторів на зміну цих коефіцієнтів. Дослідження цих показників важливо, оскільки протягом трьох років повномасштабної війни, банківська система продовжує повноцінно працювати та виконувати свої функції, споживачі банківських послуг безперешкодно здійснюють безготівкові розрахунки. За оцінками проф. Заруцької О.П, фінансову стійкість банківської системи України формує «непоганий запас фінансової міцності, що був накопичений за роки між активними фазами російської атаки на Україну та стабілізаційні заходи Національного банку України, який, у свою чергу, спирається на фінансову підтримку міжнародних партнерів» [17].

Проаналізуємо в динаміці пруденційні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції АБ «УКРГАЗБАНК» та зробимо висновки щодо дотримання нормативів банком. Дані нормативи та їх оптимальне значення регулюється Інструкцією № 368 «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 та Положенням № 290 «Щодо дотримання банками

лімітів загальної (довгої/короткої) відкритої валютної позиції» та методикою розрахунку банками лімітів відкритої валютної позиції[18-20].

Проаналізуємо дані коефіцієнти АБ «УКРГАЗБАНК» за 2022- 9 місяців 2024 рр.

Таблиця 2.7.

**Пруденційні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції АБ
«УКРГАЗБАНК»**

Показник	Оптимальне значення	2022	2023	01.11.2024
Н1, тис.грн	не \leq 200 млн. грн	7602083,3	11369885,7	13266615,44
Нрк - норматив достатності регулятивного капіталу	не \leq 8,5	10,88	15,81	17,19
Нк1 - норматив достатності капіталу 1 рівня	не \leq 7,5 %	-	-	17,19
Нок1 - норматив достатності основного капіталу 1 рівня	не 5,625 %	-	-	17,19
Н7 - норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	не \geq 25 %	23,10	14,83	12,21
Н8 - норматив великих кредитних ризиків	не \geq 8-кратного розміру РК	417,30	247,82	176,33
Н9 - норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	не \geq 25 %	0,30	0,15	0,12
Н11 - норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не \geq 25 %	0,09	0,06	0,01
Н12 - норматив загальної суми інвестування	не \geq 60 %	0,17	0,12	0,01
Л13-1 - норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції	не \geq 5 %	2,36	1,28	1,66
Л13-2 - норматив ризику загальної короткої відкритої	не \geq 5 %	0,14	0,27	0,22

валютної позиції						
LCR _{вв}	-	норматив покриття ліквідністю за всіма валютами	не ≤ 100 %	142,74	189,78	172,86
LCR _{ів}	-	норматив покриття ліквідності в іноземній валюті	не ≤ 100 %	167,14	217,70	174,23
NSFR	-	норматив чистого стабільного фінансування	не ≤ 100 %	113,90	139,18	138,92

До 2024 року банки розраховували коефіцієнти Н2 – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу та Н3 – норматив максимального розміру кредитного ризику на одну особу (користувача, групу пов’язаних користувачів). Норматив Н2 у 2023 році зріс на 5,01 в.п і склав 15,81. Норматив Н3 у 2023 році також мав тенденцію до збільшення і склав 11,49, що на 1,3 в.п. більше значення 2022 року. Отже, ми бачимо, що банк вже у 2023 році почав виходити з кризи 2022 року, яка була спричинена жорсткими обмеженнями, які були введені НБУ для стабілізації грошового обігу в період воєнного стану.

При аналізі таблиці 2.7. можемо зробити висновок, що всі коефіцієнти за останні роки перевищують мінімальне значення. Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу Н1 набагато більше оптимального значення. У 2022 році цей показник становив 7602083,3 тис. грн., у 2023 році 11369885,7 тис. грн., за 10 місяців 2024 року 13266615,44 тис. грн., що на 74,51% більше базового року.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента Н7 має тенденцію до зменшення, що є дуже позитивною тенденцією. У 2022 році він становив 23,1 %, що лише на 1,9 в.п. нижче оптимального значення. Але вже у 2023 році цей норматив знизився до 14,83 в.п. і за 10 місяців 2024 року тенденція до зниження продовжилась. За досліджуваний період норматив втратив 47,14 в.п., що є дуже позитивно.

Норматив великих кредитних ризиків Н8 також знаходиться в межах нормативного значення і має позитивну спадаючу тенденцію. У 2022 році його розмір становив 417,3, у 2023 247,82. У 2024 році він становив 176,33, що на 240,97 менше розміру 2022 року, падіння склало 57,75%.

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою Н11 за три останні роки склав у 0,09, 0,06 та 0,01 відповідно. Цей норматив також у межах норми, та має тенденцію до скорочення, за досліджентий період скорочення показника майже на 89%. Норматив загальної суми інвестування Н12 також має тенденцію до скорочення. У 2024 році в порівнянні з базовим 2024 роком норматив скоротився з 0,17 до 0,01, що склало 94,12%. Це падіння пов'язано з загальною ситуацією на ринку цінних паперів, який на сьогодні майже не працює (окрім продажу-купівлі облігацій, в тому числі військових).

Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції в межах норми та має тенденцію до зменшення, що позитивно для банку. За досліджуваний період зменшення показника досягло 45,76% з 2,36 у 2022 році до 1,6 за 10 місяців 2024 року.

Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами LCR_{вв} за досліджуваний період в межах норми був навіть у кризовий 2022 рік. За три останні роки показник збільшився з 142,74 до 172,86, що складає 21,1%.

Норматив коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті LCR_{ів} мав не однозначну тенденцію в період з 2022 по 2023 роки. У 2022 році показник мав значення 142,74, у 2023 році коефіцієнт мав зростаючу тенденцію і склав 189,78. Згодом, за 10 місяців 2024 року показник втратив позиції по відношенню до 2023 року і склав 172,86, що на 20% менше попереднього року. Хоча, якщо порівняти значення показника з базовим роком, то ми чітко прослідковуємо зростання на 4,24 в.п. Це коливання в першу чергу пов'язане з жорстким контролем валютної політики НБУ.

Норматив коефіцієнта чистого стабільного фінансування NSFR має однозначно зростаючу тенденцію з 113,9 у 2022 році до 138,92 за 10 місяців

2024 року. Зростання на 25,02 або на 21,97 в.п.

Отже, можна зробити висновок, що при аналізі коефіцієнтів фінансової стабільності банку виявлено, що АТ «УГВ» має хороші конкурентні позиції в банківському секторі, економічне становище банку за 9 місяців 2024 року доволі стабільне, якість капіталу – висока. Приплив ліквідності від клієнтів за нинішніх умов Укргазбанк в основному направив на безризикові операції – купівлю облігацій внутрішньої державної позики та депозитні сертифікати НБУ. За досліджений період відбулось збільшення кредитного портфелю фізичних осіб та залишків коштів юридичних осіб. Банк демонструє високі показники прибутковості і за рейтингом НБУ має на вересень 2024 року 8 позицію з 62 банків України. За останній рік банк піднявся в рейтингу прибутковості з 10 на 8 місце маючи зріст прибутку з 2,92 млрд. грн. у 2023 році до 4,67 млрд. грн. за 9 місяців 2024 року [22].

2.2. Оверсайт платіжних систем: механізм впровадження та реалізації

Оверсайт платіжних систем в Україні проводиться НБУ з метою оцінки та аналізу інфраструктури фінансового ринку та надавачів фінансових послуг.

Третій рік поспіль в Україні триває війна, однак попри ракетні атаки, блекаути, складне фінансове становище держави інфраструктура ринку капіталів та платіжні системи продовжують надійно та ефективно функціонувати.

Для підтримки злагодженої роботи платіжних систем НБУ щоденно проводить оперативну роботу щодо моніторингу, аналізу показників оверсайту платіжної інфраструктури, розробляє нормативно-правові акти що регулюють платіжний простір України. Основний меседж 2022-2024 року – нульова толерантність до російського та білоруського програмного забезпечення на фінансовому ринку [23].

Розглянемо основні моменти оверсайту платіжних систем за досліджуваний період 2022-2024 роки. Станом на 01.12.2024 учасниками Системи електронних платежів (СЕП) є 62 банки, Державна казначейська служба та Національний банк України. За перші два роки війни кількість банків в Україні скоротилась з 67 у 2022 році до 63 у 2023 році. Збиткові (і не тільки) банки пішли з ринку, однак це зовсім не вплинуло на життєздатність системи електронних платежів та платіжну інфраструктуру. СЕП дуже потужно розвивається нарощуючи кожного року як кількість операцій так і суму цих операцій. Також у 2024 році середній обсяг операцій за один банківський день майже досягнув розміру 2022 року і склав 1,3 млн. платежів на суму 648 млрд. грн. У 2022 році даний показник склав 1,4 млн. платежів на суму 515 млрд. грн.

Рис. 2.7. Загальний розмір і кількість платежів, оброблених СЕП у 2015 - 9 міс. 2024 року

З рис. 2.7 бачимо, що завантаженість СЕП в Україні має зростаючу тенденцію. З 2021 року СЕП почала працювати 23 години на добу, 7 днів на тиждень, що призвело до стрімкого збільшення як кількості так і розміру

операцій, оброблених системою. На сьогодні СЕП працює 24 години на добу, 7 днів на тиждень.

У 2023 році СЕП оброблено 422,8 млн. початкових платежів на суму 209,923 трлн грн. Кількість платежів оброблених у СЕП у 2023 році порівняно з базовим 2022 р. зросла на 16,5%, а їх сума – на 57,9%. Першопричиною такого зростання є прилаштування банківської системи до воєнного стану та налагодження роботи в період блекаутів. Також у 2023 році збільшилось кількість користувачі з 79,4 млн. осіб у 2022 році до 82 млн. осіб у 2023. Це в свою чергу призвело і до збільшення кількості відкритих користувачами рахунків з 16,2 млн. у 2022 році до 185 у 2023 році. Якщо розглянути структуру користувачів, то найбільшу долю серед них займають фізичні особи 95,6% (табл. 2.8.)

Таблиця 2.8.

Кількість користувачів та кількість відкритих користувачами рахунків

Показники	2022	2023	Відхилення 2023 від 2022	
			%	абс
Кількість користувачів, млн осіб:	79,4	82	2,6	3,27
- суб'єкти господарювання	3,3	3	-0,3	-9,09
- фізичні особи	78,4	76,3	-2,1	-2,68
Кількість відкритих рахунків, млн	185	160,2	-24,8	-13,41
Кількість клієнтів, які обслуговуються дистанційно, млн клієнтів:			11,11	20,54
- суб'єкти господарювання	2,4	2,92	0,52	21,67
- фізичні особи	51,7	62,29	10,59	20,48

За 2022-2023 рр. збільшилось кількість клієнтів, які обслуговуються дистанційно, а саме: у 2022 році 77,9% суб'єктів господарювання

обслуговувались дистанційно, у 2023 році їх було вже 89,15%; кількість фізичних осіб, які обслуговуються дистанційно також зросло з 67,7 у 2022 році до 79,47 у 2023 році.

Проаналізуємо структуру рахунків фізичних осіб та суб'єктів господарювання (табл. 2.9.). Бачимо, що в структурі рахунків найбільшу долю займають рахунки фізичних осіб – 96,18%, рахунки суб'єктів господарювання – 3,82%.

Таблиця 2.9

Структура рахунків фізичних осіб та суб'єктів господарювання в СЕП у 2023 році

Показники	Фізичні особи		Суб'єкти господарювання	
	абс, млн.	%	абс, млн.	%
Поточні рахунки в національній валюті	140,3	78,82	4,9	69,25
Поточні рахунки в іноземній валюті	13,8	7,75	2	28,26
Вкладні рахунки в національній валюті	22,63	12,71	0,162	2,29
Вкладні рахунки в національній валюті	1,25	0,70	0,014	0,20
Разом	178	100	7,1	100

При дослідженні структури рахунків фізичних осіб виявлено, що найбільшу частину складають поточні рахунки в національній валюті – 78,82% та вкладні рахунки в національній валюті 12,71%. Валютні рахунки на сьогодні не привабливі для населення, оскільки банки на них дають маленькі відсоткові ставки, з яких необхідно ще сплачувати податок на прибуток.

При дослідженні структури рахунків суб'єктів господарювання виявлено, що найбільшу частину складають поточні рахунки в національній валюті – 69,25 % та поточні рахунки в іноземній валюті 28,26%. У 2022 році поточні рахунки були 5,9 млн., вкладні 0,05 млн. Отже за досліджуваний

період поточні рахунки суб'єктів господарювання зросли на 1,024 млн рахунків, вкладні – 0,126 млн. рахунків. Однією з причин зростання рахунків є великий ризик втрати складських приміщень у зв'язку з частими ракетними обстрілами.

Проаналізуємо завантаженість системи електронних платежів протягом доби. Аналіз будемо проводити за кількістю та сумою. При аналізі було виявлено, що пікові години у 2023 році спостерігалася з 12.00 до 16.00 (за кількістю платежів). В ці години оброблялося 37,7% кількості всіх платежів у СЕП. При аналізі обробки платежів за сумою була виявлена інша тенденція, пікові години тут з 08.00 до 12.00 (48,0%) та з 16.00 до 20.00 (41,0%). Завантаженість СЕП за кількістю платежів та за сумою в різні часові інтервали представлена на рис. 2.8.

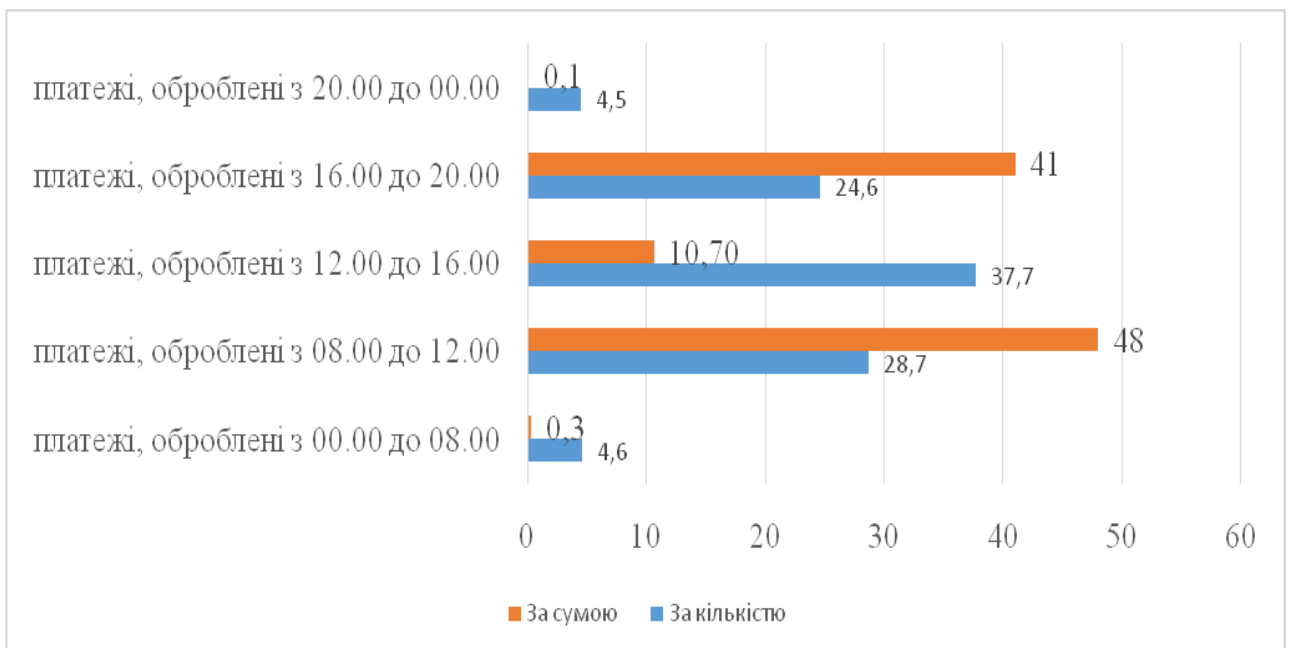

Рис. 2.8. Завантаженість СЕП в 2023 році, %

Аналізуючи розподіл платежів в СЕП за суб'єктами, виявлено, що за досліджуваній період найбільшу частку займає обробка платежів банками. На цей суб'єкт припадає 96,04% оброблених платежів по кількості та 54,77% від суми. Другу частину за кількістю займає Державна казначейська служба

(3,92%), а за сумою платежі Національного банку України—42,55% (рис. 2.9).

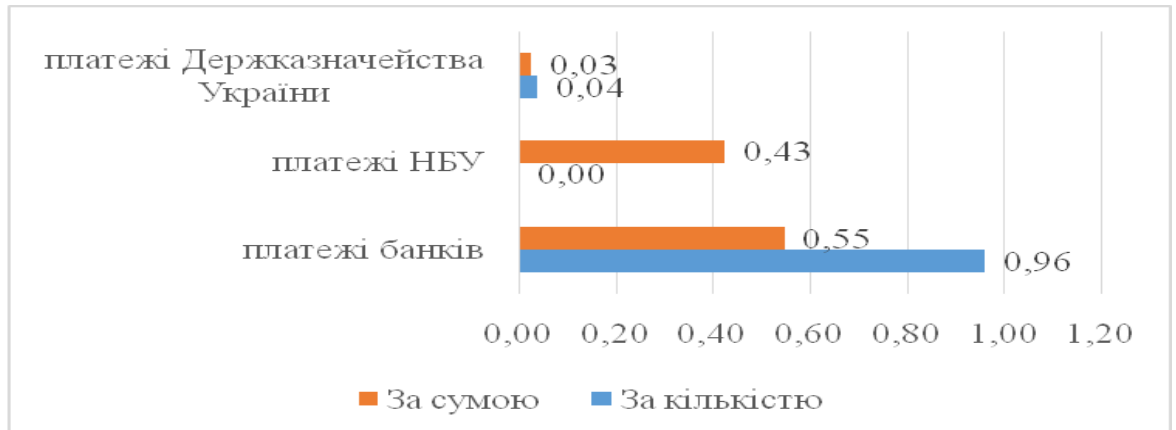

Рис. 2.9. Частка оброблених платежів в СЕП за суб'єктами у 2023 році, %

На рис. 2.10.-2.11 представлена частка операцій в СЕП (за кількістю та за сумою), здійснених системно важливими банками у 2023 році. Як бачимо з рис. 2.9. частка системно важливих банків у 2023 році склала 85,3% від кількості та 41,0% від суми платежів.

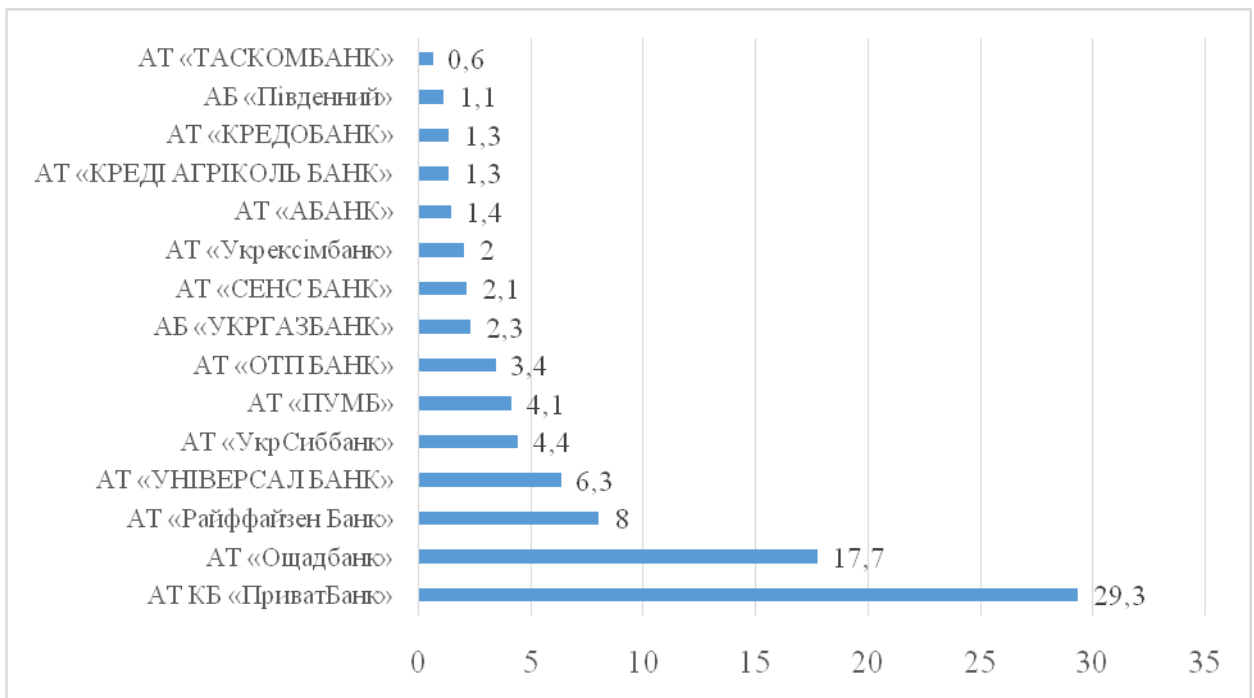

Рис. 2.10. Частка оброблених операцій в СЕП за кількістю платежів системно важливими банками у 2023, %

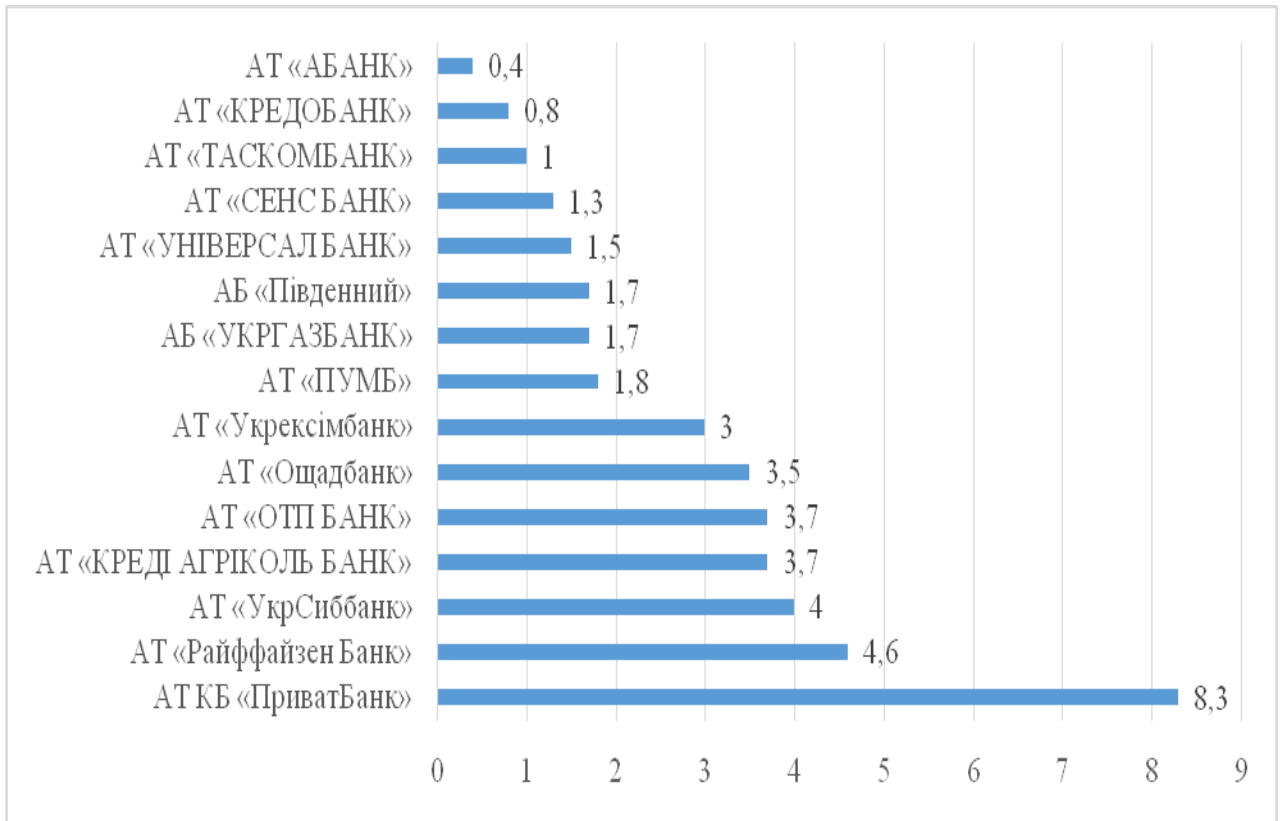

Рис. 2.11. Частка оброблених операцій в СЕП за сумою платежів системно важливими банками у 2023, %

Найбільшу частку за сумою займають: АТ КБ «ПриватБанк» – 8,3%, АТ «СІТІБАНК» – 5,4%, АТ «Райффайзен Банк» – 4,6% та АТ «УкрСиббанк» – 4,0%. Найбільшу частку за кількістю займають: АТ КБ «ПриватБанк» – 29,3%, АТ «Ощадбанк» – 17,7%, АТ «Райффайзен Банк» – 8,0% та АТ «АТ «Універсал банк»» – 6,3%. АБ «УКРГАЗБАНК» за кількістю оброблених платежів займає восьму позицію з розміром частки 2,3%, за сумою дев'яту позицію з часткою 1,7%.

Проаналізуємо загальну кількість операцій, яка була здійснена за допомогою СЕП з використанням платіжних карток. Кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за 9 місяців 2024 року становила 6 392,5 млн шт. Це на 1,06% більше аналогічного періоду 2023 року.

Якщо проаналізувати суму безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за 9 місяців 2024

року, то можна зробити висновок, що вона збільшилось у порівнянні з 2023 роком на 1,021% та склала 4791,3 млрд. грн. шт.

Як бачимо з рис. 2.12. частка безготівкових операцій за сумою у 2023 році впала з 68,9% до 64,8 в порівнянні з 2022 роком, за 9 місяців 2024 року частка залишилась на рівні 2023 року, але до кінця 2024 року вона зросте. Якщо проаналізувати аналогічний показник за кількістю (рис. 2.13), то можемо зробити висновок, що є стабільна тенденція до зростання. Ця ситуація доводить, що цифровізація платіжних систем входить в наше життя дуже потужно.

Що стосується другої складової рис 2.12. та 2.13 – отримання готівки, кількість таких операцій з 2018 року постійно зменшується. Зараз це підсилюється і воєнними діями. Фізичні і юридичні особи не хочуть тримати багато готівки вдома, бо в банківській системі це набагато безпечніше. Все галузі економіки зобов'язані перейти на безготівковий обіг, і навіть маленькі торгівельні майданчики на сьогодні обладнані терміналами для безготівкових платежів.

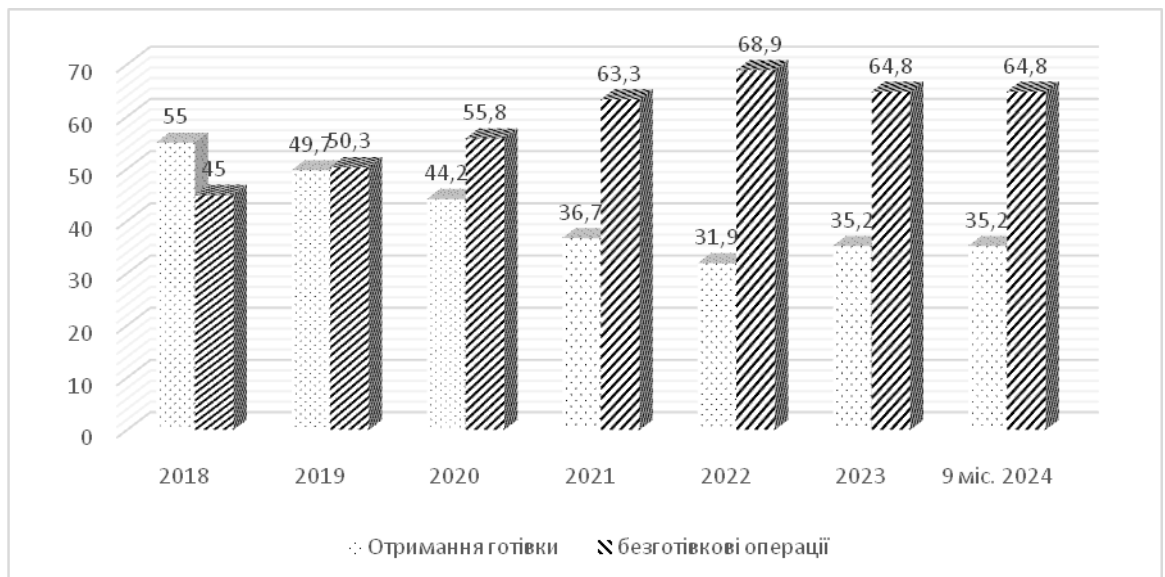

Рис. 2.12. Частка безготівкових операцій за сумою, %

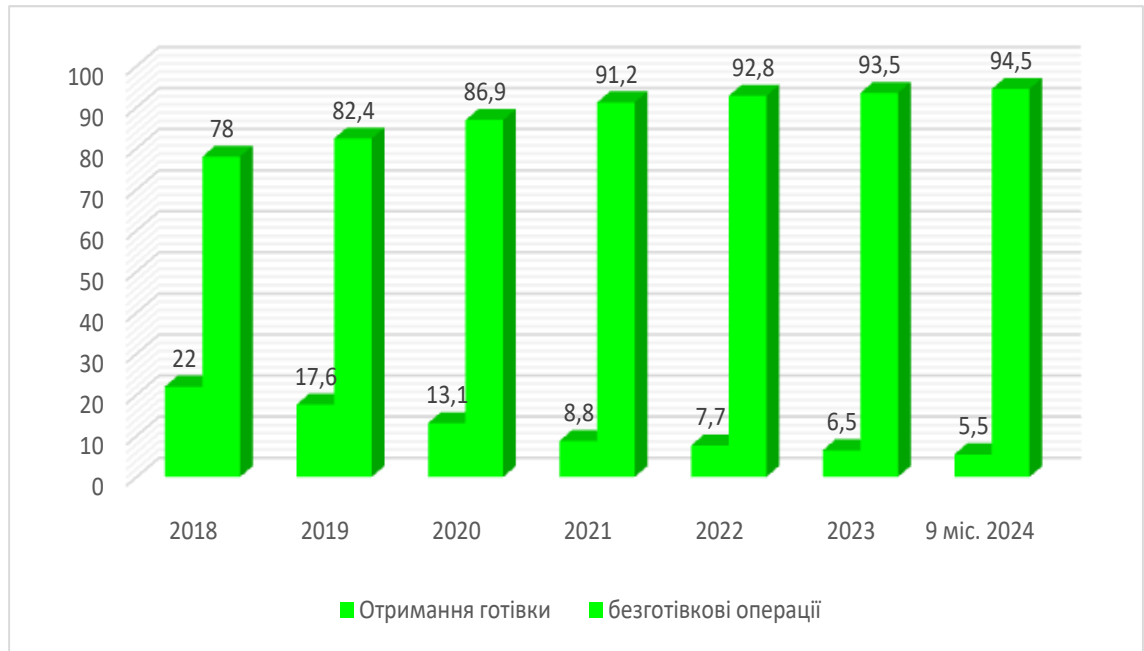

Рис. 2.13. Частка безготівкових операцій за кількістю, %

Не дивлячись на високу інфляцію, не стабільну ситуацію на платіжному ринку за 9 місяців 2024 року безготівкові операції за сумою зросли майже на 3,5 % і становили 3105,4 млрд. грн., отримання готівки на 6,3% і становили 1685,9 млрд. грн. За кількістю операцій з використанням платіжних карток безготівкові операції також зросли на 8,9 % і становили 6039,8 млн. шт., а операції з отримання готівки зменшились на 9,1% і становили 352,7 млн. шт. в порівнянні з аналогічним періодом 2023 року.

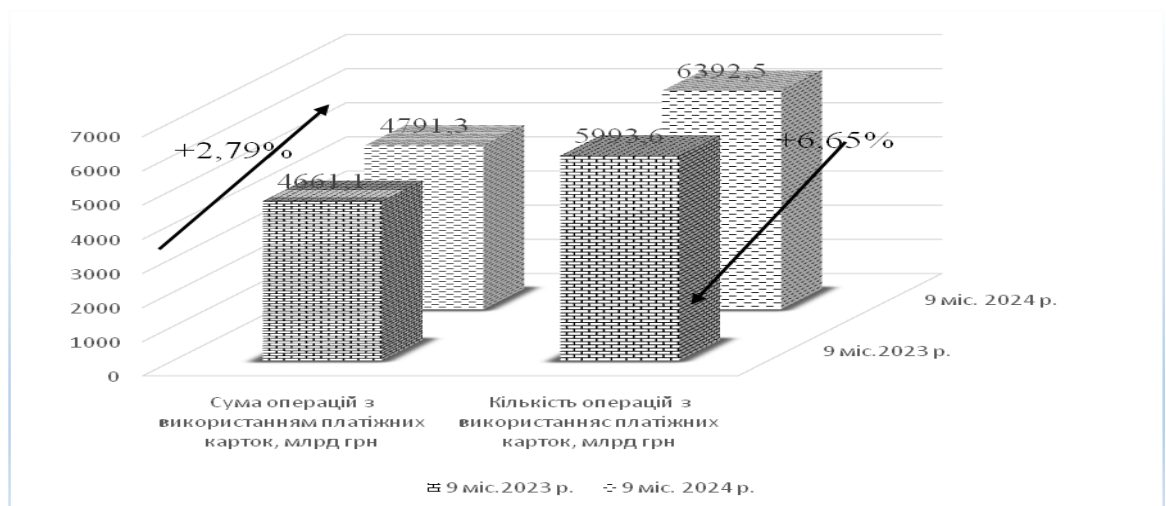

Рис. 2.14. Загальна кількість та обсяг операцій з використанням платіжних карток 2023-2024 рр.

Якщо проаналізувати операції з картками українських банків за кордоном 9 місяців 2024 року, то можна зробити висновок, що є позитивна динаміка як за кількістю так і за сумою (рис. 2.15, 2.16).

Рис. 2.15. Операції з картками українських банків за кордоном за сумою операцій, млрд.. грн.

Рис. 2.16. Операції з картками українських банків за кордоном за кількістю операцій, млн. шт.

Розрахунки з використання платіжних терміналів за кордоном як за кількістю так і за сумою за останній період мають тенденцію до зростання. Операції за сумою за досліджуваний період зросли на 10,28%: з 179,9 млрд

грн. по 198,4 млрд. грн. Операції за кількістю за досліджуваний період зросли на 3,8%: з 236,6 млн. шт. по 245,4 млн. шт.

Що стосується операцій з отримання готівки, то тут ситуація схожа на національний сценарій: і за сумою і за кількістю операції мають значне скорочення. За сумою ці операції скоротились на 40%: з 96,4 млрд грн до 58 млрд грн. Операції за кількістю за досліджуваний період впали на 48,8 %: з 13,2 млн. шт. по 6,8 млн шт. Таке стрімке падіння попиту на отримання готівки українських банків пов'язане з тим, що українці, які тимчасово виїхали за кордон за три роки війни адаптувалися за кордоном, знайшли роботу і отримують заробітну плату з карток іноземних банків.

За сумою безготівкових операцій із використанням платіжних карток превалювали перекази з картки на картку (42,4%), їх кількість складала 11,4%.

Кількість карток, емітованих українськими банками з кожним роком зростає. На кінець 2024 року їх кількість склала 119,9 млн. одиниць, що на 9,2% більше ніж на кінець 2022 року. Кількість активних карток також має тенденцію до зростання. Так на початок 2023 року їх кількість складала 46,3 млн. одиниць, а за 9 місяців 2024 року вони зросли до 53,53 млн. одиниць, темп зростання 15,62%. Також з кожним роком зростають безконтактні та токенизовані картки. За останні 10 років вони зросли з 1,4 млн. одиниць до 47,22, темп зростання склав 97%.

Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, представлена на рисунку 2.17.

Це в першу чергу пов'язано з розвитком безконтактних технологій в платіжній інфраструктурі України, розвитком смарт оплати, та NFC-пристроїв. Розвиток цифровізації економіки України в той же час приводить до значного зменшення карток з магнітною смугою. Так, кількість цього виду платіжних карток на 01.01.2021 року становила 18,6 млн одиниць, на 01.10.2024 4,1 млн. шт. Цей вид карток на сьогодні замінюється токенизованими, віртуальними, безконтактними картками. Загалом 83 %

активних карток – це безконтактні картки з чипом та токенизовані картки (рис. 2.18).

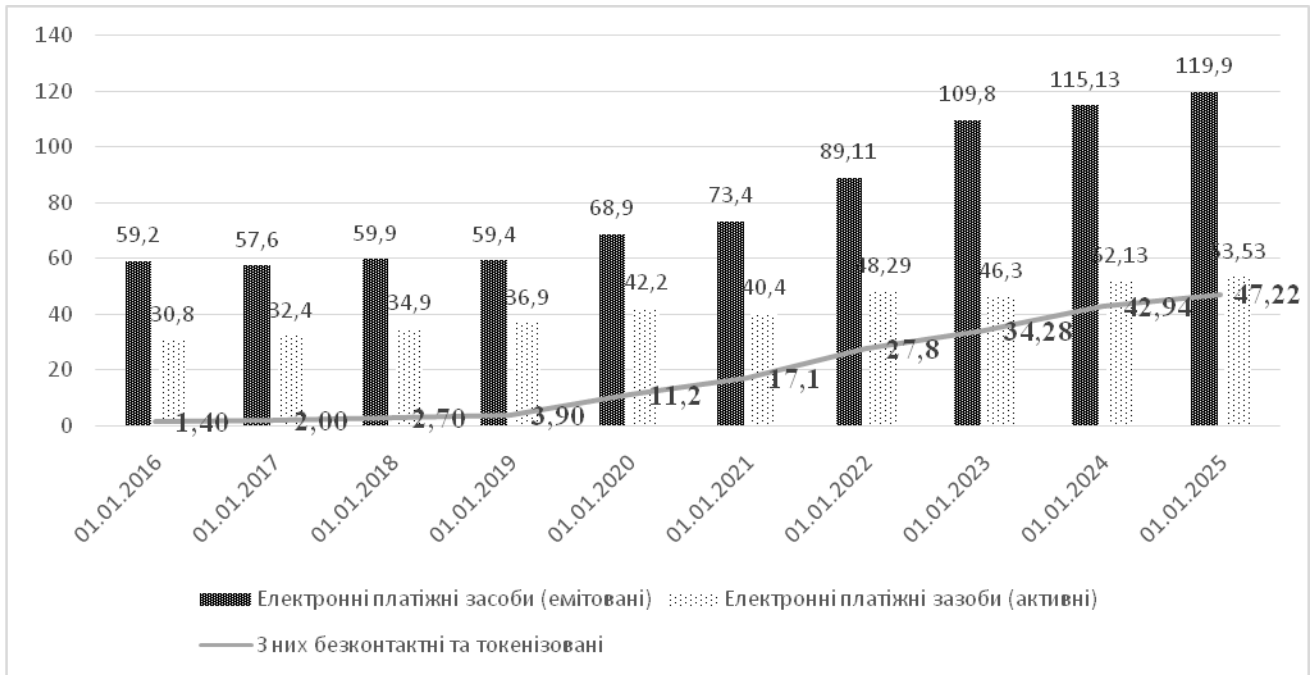

Рис. 2.17. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн. шт.

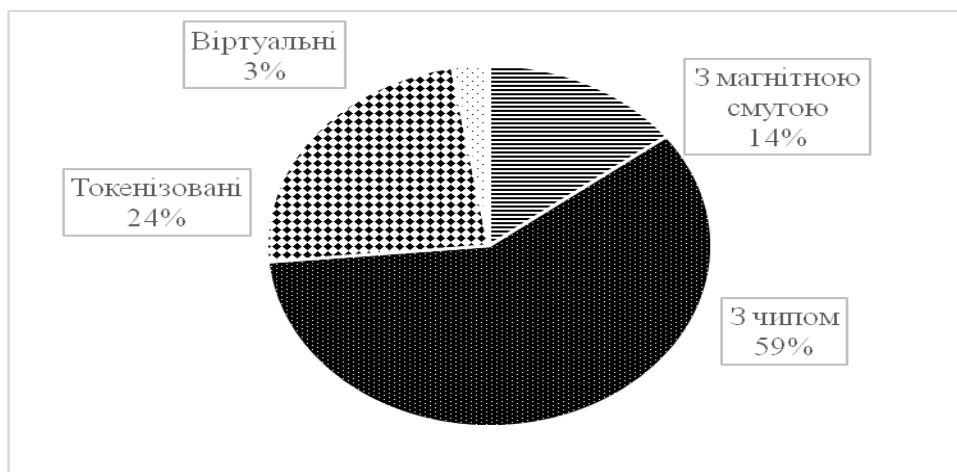

Рис. 2.18. Структура активних карток в Україні на 01.10.2024 р.

MasterCard займає найбільшу частку ринку, залишаючись лідером серед платіжних систем в Україні. За 9 місяців 2024 року її частка становила

близько 53% або 63,54 млн. шт, однак є тенденція до поступового зменшення частки внаслідок зростання Visa.

Visa стабільно нарощує свою присутність. Її частка на ринку зросла до 45% і за 9 місяців 2024 р склала 53,96 млн. шт, завдяки збільшенню кількості емітованих карток та інноваційним рішенням для користувачів.

Простір, національна платіжна система України, займає менше 1% ринку. Хоча ця система має стратегічне значення, її поширення обмежене у порівнянні з міжнародними конкурентами.

Проаналізуємо кількість електронних платіжних засобів в обігу емітованих банками України (табл. 2.10). Для аналізу візьмемо три останні роки та десять найбільших банків, які є лідерами за емісією карток. Найбільшу долю вже три роки поспіль займає АТ КБ “ПриватБанк” (43,6% у 2022 році, 43,87% у 2023 році та 42,66% за 9 місяців 2024 року від усіх емітованих карток), АТ “Універсалбанк” (16,83%), АТ «Ощадбанк» 14,15%, АТ "А - БАНК" – 6,08% та АТ “Райффайзен Банк Аваль” (5,0%). Частка АБ «УКРГАЗБАНК» склала всього 1,44%.

Таблиця 2.10

Кількість та структура електронних платіжних засобів в обігу

	2022		2023		01.10.2024	
	Одиниць	%	Одиниць	%	Одиниць	%
Всього	109 795 737		115 135 324		119 888 864	
АТ КБ “ПриватБанк”	48 050 385	43,76	50 513 577	43,87	51 143 404	42,66
АТ “УНІВЕРСАЛ БАНК”	14 490 145	13,20	18 202 629	15,81	20 177 939	16,83
АТ “Ощадбанк”	16 955 349	15,44	16 489 291	14,32	16 962 157	14,15
АТ “А - БАНК”	3 720 635	3,39	5 868 050	5,10	7 292 762	6,08
АТ “Райффайзен Банк”	6 991 702	6,37	5 883 440	5,11	5 993 011	5,00
АТ “ПУМБ”	3 720 635	3,39	4 941 999	4,29	5 530 083	4,61
АТ “СЕНС БАНК”	3 339 286	3,04	2 585 566	2,25	2 474 075	2,06
АТ “УКРСИББАНК”	2 171 759	1,98	2 154 156	1,87	1 964 181	1,64
АБ “УКРГАЗБАНК”	1 758 138	1,60	1 857 268	1,61	1 727 780	1,44
АТ “”ОТП БАНК”	1 448 184	1,32	1 241 266	1,08	1 004 685	0,84

Аналізуючи інфраструктуру платіжного простору України за 2022-2024 рр. (рис. 2.19) можемо зробити висновок, що кількість банкоматів за цей період майже не змінилась. Кількість платіжних терміналів, які приймають безконтактну оплату з кожним роком зростає. Так, якщо у 2022 році їх було 368432 тис шт., то вже у 2024 році їх 510567 тис шт., темп зростання 38,6%.

Таке зростання пояснюється такими причинами:

1. Популяризація безготівкових розрахунків: Українці все більше віддають перевагу безготівковим платежам завдяки їх зручності, безпеці та швидкості. Це стимулює бізнес активно встановлювати платіжні термінали для залучення клієнтів, які бажають використовувати картки або мобільні гаманці.

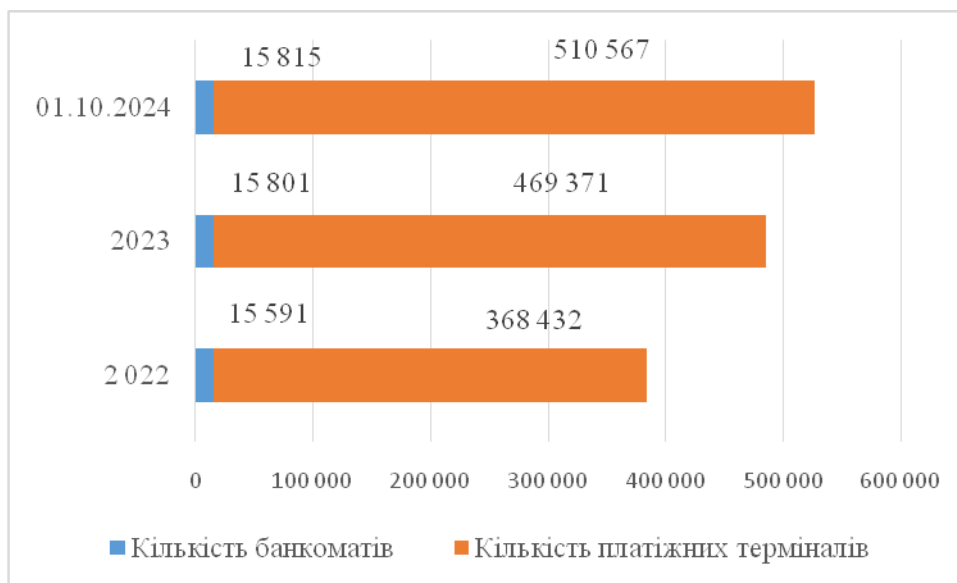

Рис. 2.19. Кількість банкоматів та платіжних терміналів в платіжному просторі України, тис. шт.

2. Державна підтримка цифровізації. Держава на законодавчому рівні зобов'язала деякі категорії підприємців встановити платіжні термінали в обов'язковому порядку. Також на державному рівні є підтримка малого та середнього бізнесу через програми компенсації частини вартості платіжного обладнання.

3. Розвиток інфраструктури. Банки активно інвестують у розвиток мережі терміналів, пропонуючи бізнесу вигідні умови оренди чи придбання термінального обладнання. Зростання конкуренції серед платіжних систем стимулює інновації, наприклад, впровадження терміналів із підтримкою безконтактних платежів (NFC).

4. Зміна споживацьких звичок: Пандемія COVID-19 прискорила відмову від готівки через санітарні міркування, що значно вплинуло на попит на безконтактні та мобільні платежі.

5. Технологічні інновації: Зростає використання смартфонів як платіжних терміналів завдяки технологіям, таким як SoftPOS, які дозволяють малим бізнесам приймати карткові платежі без необхідності купувати фізичні термінали.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ОВЕРСАЙТУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

3.1. Впровадження системи миттєвих платежів в Україні

Впровадження новацій в систему електронних платежів НБУ є не лише технологічним викликом, а й важливим кроком до зміцнення економіки. Вдосконалення регуляторної бази, залучення міжнародного досвіду та проведення освітніх кампаній сприятимуть успішному переходу до цифрової економіки.

З 01 грудня 2024 року запрацювала нова версія СЕП НБУ – СЕП-4.1 з функціональністю миттєвих кредитових переказів. Така платіжна операція передбачена змінами до Закону України “Про платіжні послуги”, що набрали чинності 08 листопада 2024 року.

Розглянемо етапи впровадження системи миттєвих платежів СЕП

Таблиця 3.1

Етапи впровадження системи миттєвих платежів СЕП

Термін	Опис етапу
вересень 2023	визначено запровадження: –на основі СЕП нового покоління, ISO 20022 –схем SEPA: Instant Credit Transfer, Request-to-Pay, Proxy Lookup (Aliases) – створено прототип системи
жовтень 2023	можливість тестування на тестовому стенді СЕП
I квартал 2024 р.	робота над створенням технологічного рішення, технологічної документації, правил діяльності
грудня 2024 р.	Введення в дію СЕП-4.1 з функціональністю миттєвих кредитових переказів та підключенням системно важливих банків

Система миттєвих платежів в Україні є ключовою частиною сучасної фінансової інфраструктури, яка забезпечує швидкі, зручні та безпечні способи переказу коштів між фізичними особами, бізнесами та організаціями. Вона сприяє розвитку цифрової економіки та підвищенню фінансової інклюзії.

Основні елементи системи миттєвих платежів в Україні:

1. Система BankID та цифрова ідентифікація.

– BankID НБУ забезпечує швидку ідентифікацію користувачів, дозволяючи здійснювати платежі без зайвих перевірок;

– використовується для входу в електронні сервіси та підтвердження транзакцій.

2. Програма "єПідтримка" використовує систему миттєвих платежів, громадяни отримують кошти на картку миттєво після подачі заяви через застосунок "Дія".

3. Реалізація SEPA-стандартів (Single Euro Payments Area): платежі можуть здійснюватися швидко як у гривні, так і у валюті, що спрощує міжнародні операції.

4. Програма "Платіжна система 24/7" забезпечує цілодобові платежі без прив'язки до робочих годин банків, перекази до 100 тисяч гривень.

Основними учасниками в цій моделі є платник (ініціює переказ), банк платника (забезпечує ініціацію та надсилання транзакції), платіжна інфраструктура (НБУ або інша платіжна система) (обробляє дані), банк отримувача (зараховує кошти), отримувач (кінцевий отримувач коштів).

В системі миттєвих платежів можуть бути різні типи платежів, а саме: P2P-перекази (Person-to-Person), які використовуються для переказу коштів між фізичними особами, C2B-платежі (Customer-to-Business), які використовуються для сплати за товари або послуги, наприклад оплата рахунків у кафе через QR-код, B2B-платежі (Business-to-Business) для розрахунків між суб'єктами господарювання, G2C та C2G платежі (Government-to-Citizen / Citizen-to-Government) для виплати державних

субсидій, соціальної допомоги чи компенсацій, С2G платежі для оплати податків, штрафів, комунальних послуг, P2G-платежі (Person-to-Government) для здійснення миттєвих донатів або підтримки благодійних ініціатив.

Отже, можна зробити висновок, що система миттєвих платежів можна застосовувати для оплати через сканування QR-коду через мобільний додаток банку для оплати рахунків або покупок, для миттєвих донатів та переказу коштів на допомогу ЗСУ через сервіси, інтегровані з банківськими платформами, оплату послуг в Дії, сплати штрафів та податків, налаштування регулярних автоматичних платежів.

Система миттєвих платежів в Україні активно розвивається завдяки цифровізації фінансового сектору та інтеграції сучасних технологій.

Розберемо механізм функціонування системи миттєвих платежів за ініціацією платника (Credit Transfer) та модель для переказів та оплати за ініціацією одержувача (Request-to-Pay).

Основні етапи моделі для переказів за ініціацією платника:

1. Ініціація запиту на платіж. Одержувач (наприклад, інтернет-магазин, комунальна служба або благодійна організація) формує запит на платіж, який повинен містити суму платежу, реквізити одержувача (номер рахунку або цифровий ідентифікатор), призначення платежу (наприклад, рахунок №12345), термін дії запиту (дедлайн). Запит передається в платіжну систему (наприклад, Національну платіжну інфраструктуру).

2. Передача запиту платнику. Платіжна система обробляє запит і перенаправляє його в банк платника. Банк платника інформує платника про запит через Push-сповіщення у мобільному банкінгу, SMS або email, інтерфейс онлайн-банкінгу. Платник бачить ключові деталі: хто ініціював запит (назва чи ID одержувача), суму платежу та призначення, опцію для затвердження або відхилення запиту.

3. Підтвердження платником

Платник обирає одну з опцій: підтвердити платіж: авторизація виконується за допомогою пароля, відбитка пальця або іншого методу, або

відхилити запит: причина не обов'язкова, але може бути надана (наприклад, неправильна сума). Після підтвердження банк платника отримує дозвіл виконати транзакцію.

4. Обробка транзакції. Банк платника ініціює переказ коштів через центральну платіжну систему (наприклад, інфраструктуру НБУ). Центральна система маршрутизує платіж до банку одержувача.

5. Зарахування коштів. Банк одержувача зараховує кошти на рахунок. Одержувач отримує повідомлення про успішний платіж у своєму додатку або іншому інтерфейсі.

6. Підтвердження платнику. Банк платника надсилає платнику підтвердження про виконаний платіж із деталями: дата і час; сума; реквізити одержувача.

Основними учасниками миттєвих платежів за ініціацією платника є: одержувач (ініціює запит на оплату), банк або платформа одержувача (генерує запит та передає його в систему), система миттєвих платежів (маршрутизує та обробляє запит), банк платника (повідомляє платника та виконує транзакцію), платник (затверджує/відхиляє запит).

Можна виділити такі особливості моделі:

1. Простота використання для платника: платник лише підтверджує запит, без необхідності вводити деталі платежу.
2. Мінімізація помилок: запит на платіж формує одержувач, що зменшує ризик неправильного введення реквізитів.
3. Автоматизація для одержувача: запити можна генерувати масово (наприклад, для рахунків на оплату комунальних послуг).
4. Інтеграція з іншими системами: система підтримує автоматичний розрахунок податків, комісій, або нагадування про прострочення платежу.

Ця модель широко застосовується у E-commerce для запиту на оплату за товари/послуги, для ініціювання регулярних платежів, наприклад комунальні послуги, страхові внески, сервіси підписки

Отже, можна зробити висновок, що миттєві платежі – це фінансові транзакції, які здійснюються за лічені секунди, забезпечуючи практично негайний переказ коштів між банківськими рахунками. Вони доступні 24/7, навіть у неробочі години банків, і стають ключовим елементом сучасних платіжних систем. Основними факторами впровадження є миттєвих платежів технологічний розвиток (зростання використання цифрових платформ і мобільних додатків підвищило попит на швидкі та зручні способи оплати), попит користувачів (споживачі та підприємства прагнуть до негайних фінансових операцій, зокрема для B2B, C2C та e-commerce), регуляторні ініціативи: Європейський центральний банк (ЄЦБ) та національні регулятори активно підтримують розвиток миттєвих платежів, сприяючи гармонізації стандартів (рис 3.1).

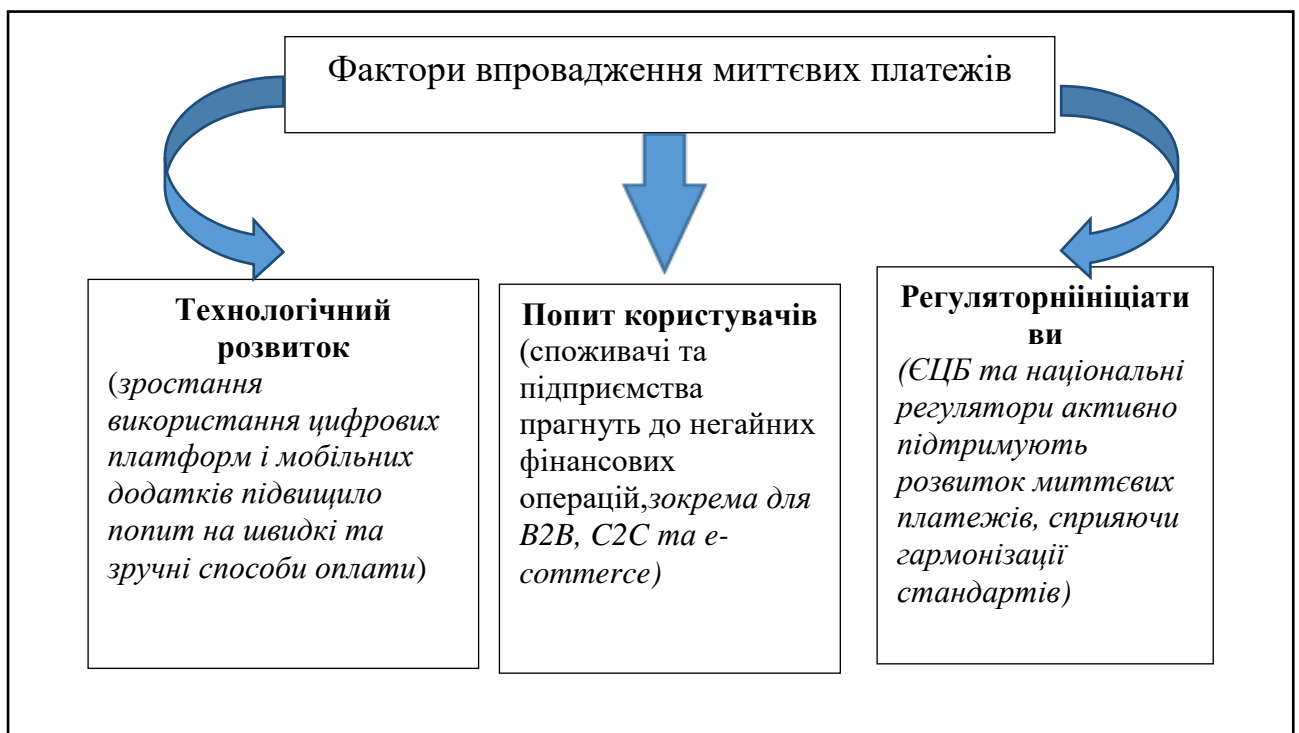

Рис. 3.1. Фактори впровадження миттєвих платежів

На рис. 3.2. представлений економічний вплив миттєвих платежів на мікро та макро рівнях. З рисунку бачимо, що і для споживачів і для бізнесу і в цілому для економіки України вплив дуже позитивний.

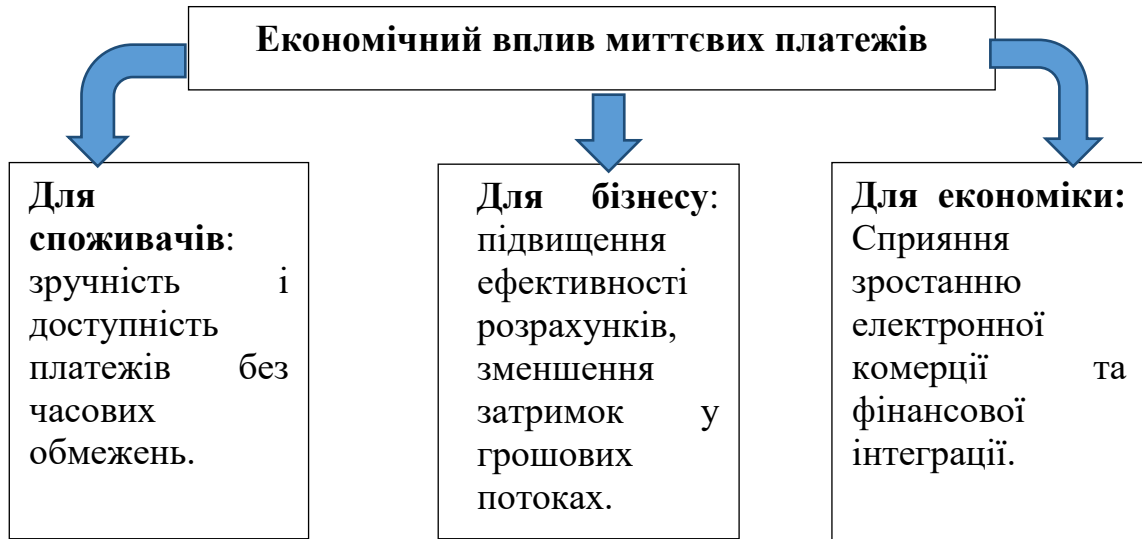

Рис. 3.2. Економічний вплив миттєвих платежів

В європейських країнах є досвід впровадження миттєвих платежів вже давно. Це такі системи як:

1. **SEPA Instant Credit Transfer (SCTInst):** Загальноєвропейська схема, запроваджена у 2017 році, яка дозволяє переказ коштів до 15 секунд у 36 країнах SEPA (Єдиної зони платежів у євро).

2. **Платіжні платформи:**

– **TIPS (TARGET Instant Payment Settlement):** Платформа ЄЦБ, яка підтримує миттєві платежі між банками в єврозоні.

– **RT1:** Приватна платформа, розроблена EBA Clearing для обслуговування SCTInst.

3. **Національні ініціативи:**

– у Швеції система Swish надає можливість миттєвих платежів через мобільний додаток, активно використовується фізичними особами.

– у Великій Британії система Faster Payments забезпечує швидкі трансакції з 2008 року.

В Україні є всі можливості для впровадження системи миттєвих платежів. З технічної точки зору для впровадження миттєвих платежів СЕП повинна працювати 24/7, НБУ таку систему впровадив ще з 1 квітня 2023 року. Україна вже майже повністю гармонізувала стандарти ISO 20022 що

дає можливість узгодження між країнами з різними регуляторними та технічними вимогами. Велика увага приділяється безпеці платіжних систем, а саме кібербезпеці. Для того щоб знизити ризики кібератак на систему електронних платежів, та ризики шахрайства в системі СЕП-4.1 включено багаторівнева автентифікація, електронний підпис, використання сучасних криптографічних протоколів для шифрування даних, шифрування каналів зв'язку між банками-учасниками та СЕП, удосконалено процедури виявлення, аналізу та реагування на кіберінциденти, введено суворі правила доступу до окремих модулів СЕП на основі ролей користувачів тощо.

Очікується, що миттєві платежі будуть інтегруватися з цифровими валютами центральних банків (CBDC) та розширюватися за межі Європи через глобальні ініціативи. Миттєві платежі є важливим кроком до цифровізації фінансового сектору, сприяючи прискоренню розрахунків та зручності для споживачів і бізнесу. Однак їх успішна реалізація залежить від співпраці банків, регуляторів і технологічних провайдерів. Європейський досвід може стати прикладом для інших регіонів світу, які прагнуть до модернізації платіжних систем.

3.2. Перспективи розвитку оверсайту в Україні

Для виявлення перспективних шляхів розвитку оверсайту в Україні проаналізуємо діяльність національної платіжної системи «Простір».

Упродовж 2023 року основна увага НПС «Український платіжний простір» (далі – НПС «ПРОСТІР») була спрямована на підтримку учасників системи та реалізацію заходів, передбачених Стратегією Національного банку. Ці заходи мали на меті забезпечення стабільної та надійної інфраструктури фінансового ринку. Серед ключових ініціатив – активізація використання НПС «ПРОСТІР» з метою підвищення рівня національної безпеки.

На кінець 2023 року до НПС «ПРОСТІР» входило 51 учасник, з яких 36 були підключені до Центрального маршрутизатора і здійснювали емісію та/або еквайринг. Загалом банки-учасники системи емітували 460 тис. платіжних карток, з яких 254 тис. (55%) залишалися активними.

Інфраструктура приймання карток НПС «ПРОСТІР» у 2023 році продовжувала розширюватися. Зокрема, було реалізовано:

– інтеграцію карток НПС «ПРОСТІР» із платіжним рішенням Rozetka Pay, що дозволило обслуговувати понад 9 тисяч інтернет-магазинів на маркетплейсі Rozetka.– налаштування мереж власних платіжних пристроїв ТОВ “НоваПей” та АТ АКБ “ЛЬВІВ”;

– приймання платіжних карток НПС “ПРОСТІР” до обслуговування ТОВ ФК “ЕВО” (платіжне рішення Rozetka Pay) для більше ніж дев’яти тисяч магазинів електронної комерції, що здійснюють діяльність на маркетплейсі Rozetka [23, с. 28].

Станом на кінець 2023 року платіжні картки НПС «ПРОСТІР» приймалися у 458 тис. торговельних терміналів, що становить майже 100% їхньої загальної кількості в країні. Водночас у 94% банкоматів України (15 тис. пристроїв) було забезпечено обслуговування карток системи.

Протягом 2023 року зростала популярність карток НПС «ПРОСТІР» для безготівкових операцій: частка таких транзакцій зросла з 76% до 79%. Крім того, на 20% збільшилася кількість розрахунків в інтернеті завдяки залученню нових торговців і активнішому використанню карток для щоденних платежів.

Обсяг міжбанківських операцій, оброблених Центральним маршрутизатором НПС «ПРОСТІР», у 2023 році склав 3 377 млн. грн., що на 12% більше порівняно з 2022 роком. Це стало можливим завдяки збільшенню емісії карток серед нових клієнтських сегментів та розширенню мережі приймання карток.

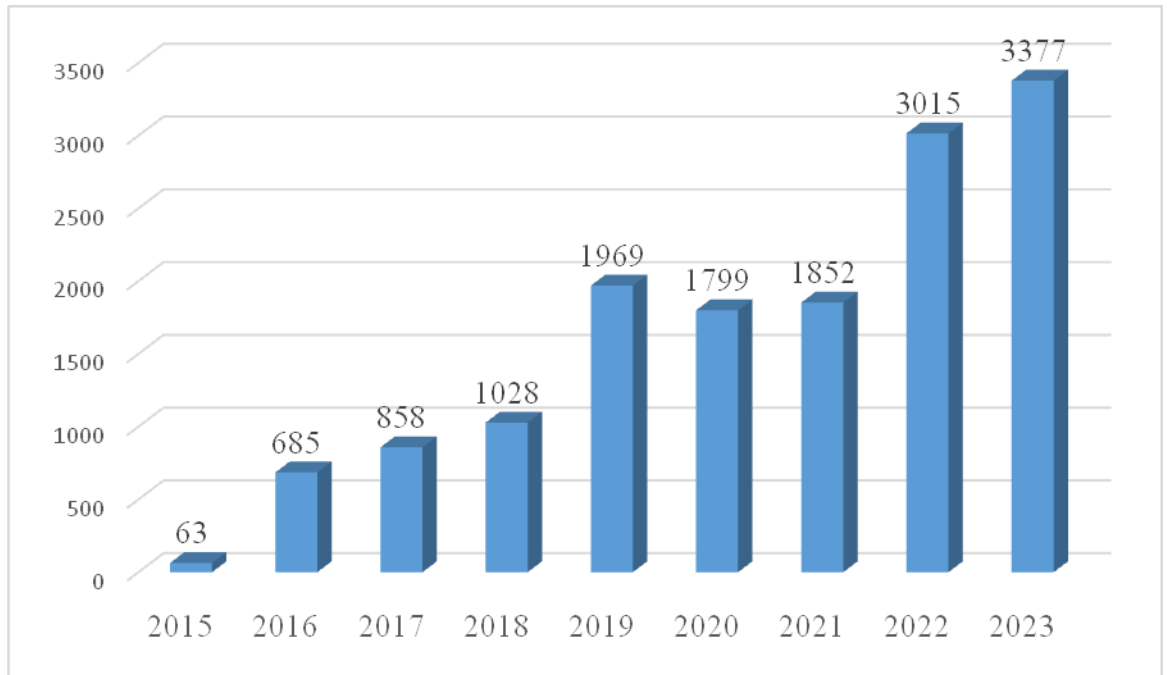

Рис. 3.3. Обсяг міжбанківських операцій в НПС “ПРОСТІР” , тис грн.

Також було здійснено підключення учасників до технології PROSTIR-Secure. Її впровадження дозволило відповідати вимогам законодавства щодо посиленої автентифікації користувачів, що здійснюють операції без фізичної присутності картки.

З 24 лютого 2022 року Україна стикається з повномасштабною військовою агресією російської федерації, що порушує її суверенітет та територіальну цілісність. У таких умовах одним із ключових аспектів нагляду, у межах оверсайту здійснюваного Національним банком протягом 2023 року, стало виконання стратегічного завдання – повне усунення російського та білоруського програмного забезпечення з фінансового ринку України.

У 2023 році в рамках дистанційного моніторингу регулятор інформував банки та технологічних операторів платіжних послуг про серйозні ризики, пов’язані з використанням програмного забезпечення російського

походження. Було надано рекомендації щодо вжиття заходів для їхньої мінімізації. Основними ризиками такого програмного забезпечення є:

- можливий несанкціонований доступ російських спецслужб до персональних даних клієнтів та фінансової інформації;
- ризик модифікації або знищення даних;
- переривання надання фінансових та платіжних послуг;
- відсутність належної технічної підтримки або оновлень;
- залежність від російських програмних продуктів, що ускладнює перехід до альтернативного програмного забезпечення.

Національний банк закликав банки та операторів платіжних послуг розробити плани дій для мінімізації зазначених ризиків і надати цю інформацію регулятору. У відповідь фінансові установи повідомляли про рівень своєї залежності від російського програмного забезпечення, розділяючи його на критичне та некритичне.

Протягом 2023 року Національний банк здійснював регулярний моніторинг реалізації цих планів, аналізуючи їхню ефективність та доцільність. Також було вивчено структуру власності компаній-постачальників програмного забезпечення, щоб встановити потенційні зв'язки з країною-агресором.

На основі отриманої інформації регулятор визначив найбільш проблемних постачальників програмного забезпечення, які мають зв'язки з російською федерацією. Банки та оператори повідомили про заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків, у тому числі повну відмову від використання російського програмного забезпечення та його заміну на альтернативні рішення.

Робота з установами, які продовжували використовувати російські програмні продукти, зокрема ті, що належать підсанкційним постачальникам, тривала і в другому півріччі 2023 року.

Національний банк заявив про намір і надалі докладати зусиль для повної відмови від російського та білоруського програмного забезпечення у фінансовій сфері України, виконуючи свої функції в межах компетенції.

Національний банк України, враховуючи необхідність забезпечення стабільності платіжної інфраструктури та протидії ризикам, пов'язаним із воєнним станом і зростанням кібератак, у четвертому кварталі 2023 року розпочав вдосконалення оверсайту платіжної інфраструктури. Зокрема, було запроваджено додаткові заходи для об'єктів оверсайту, визначених як критично важливі.

Зважаючи на успішну реалізацію ініціативи POWER BANKING, у сфері забезпечення безперервності роботи платіжної інфраструктури передбачено такі дії:

- створення резервних робочих зон із можливістю їх швидкого розгортання для запобігання зупинці роботи, що дозволить уникнути значних збоїв та негативних наслідків для користувачів;
- резервування інформаційних систем і використання альтернативних каналів зв'язку з їх підтримкою в активному стані, враховуючи можливі перебої в роботі постачальників зв'язку чи електроенергії;
- облаштування центрів обробки даних і контактних центрів резервними джерелами живлення (дизельні генератори, акумуляторні системи) із запасом палива щонайменше на сім діб та регулярним поповненням цих ресурсів;
- скорочення термінів повідомлення Національного банку про інциденти, що призводять до зупинки роботи об'єктів на понад дві години, для оперативного реагування.

Об'єктам оверсайту також запропоновано:

- впроваджувати технології супутникового зв'язку для забезпечення резервних каналів комунікації;
- використовувати хмарні сервіси для актуального резервування інформаційної інфраструктури, даних та каналів зв'язку;

– забезпечувати оперативне обслуговування джерел живлення, охорону приміщень та функціонування сигналізації.

Крім того, Національний банк продовжує вдосконалювати критерії та підходи до оцінювання системно важливих платіжних систем відповідно до міжнародних стандартів. Це стосується:

- методологій оцінки кредитного ризику;
- вимог до корпоративного управління та управління ризиками, включно з наявністю планів відновлення роботи систем і їхнього впорядкованого згортання;
- заходів із забезпечення кіберстійкості платіжних систем.

У 2023 році затверджено нове Положення про пред'явлення вимог та застосування заходів впливу Національним банком до об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури (постанова НБУ від 09.05.2023 № 61).

У документі передбачено:

1. Умови та порядок усунення порушень у роботі об'єктів оверсайту відповідно до Закону про платіжні послуги.

2. Перелік можливих заходів впливу, серед яких:

- письмове застереження;
- штрафи;
- тимчасова заборона окремих послуг або відсторонення посадових осіб;
- зупинення або відкликання ліцензії.

Важливо, що Національний банк уперше унормував порядок накладення штрафів на юридичних осіб, які є об'єктами оверсайту. Ці заходи спрямовані на посилення контролю за функціонуванням платіжної інфраструктури та мінімізацію ризиків для фінансової системи України, особливо в умовах війни. НБУ може застосовувати ці заходи впливу протягом шести місяців із дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення.

З 1 січня 2024 року набули чинності зміни до законів України «Про

Національний банк України» та «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», що розширюють повноваження Національного банку у сфері здійснення оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу.

Для забезпечення своєчасної підготовки до змін у законодавстві, у 2023 році Національний банк розпочав розробку нормативно-правового акта, що регламентує порядок здійснення оверсайту таких суб'єктів. Результатом цієї роботи стало затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу, зокрема центрального депозитарію цінних паперів, центрального контрагента, торгового репозиторію та системи розрахунків у цінних паперах. Це Положення, прийняте постановою Правління Національного банку України № 157 від 8 грудня 2023 року, базується на Принципах для інфраструктури фінансового ринку (PFMI) та визначає організаційні засади оверсайту, що включають:

- моніторинг діяльності суб'єктів інфраструктури ринків капіталу з метою оцінки їхньої роботи;
- оцінювання відповідності міжнародним стандартам;
- надання рекомендацій для вдосконалення діяльності.

Основні положення документа охоплюють:

1. Цілі, порядок і періодичність моніторингу, що здійснюється Національним банком, з акцентом на:

- ефективність роботи суб'єктів, включаючи аналіз фінансових результатів, ефективність тарифної політики та відповідність фактичних показників запланованим;
- надійність і безперервність діяльності, зокрема інциденти, порушення безперервності роботи, вплив проблем у пов'язаних суб'єктах фінансової інфраструктури та їх наслідки.

2. Порядок оцінювання відповідності міжнародним стандартам, а також періодичність проведення таких оцінок.

3. Рекомендації за підсумками оцінювання, їх моніторинг та аналіз виконання.

У рамках реалізації оверсайту Національний банк має право взаємодіяти з НКЦПФР для:

- спільного оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу (за згодою);
- інформування про відмову суб'єктів надавати необхідну інформацію;
- повідомлення про суттєві недоліки, які потребують оперативного втручання;
- вжиття заходів НКЦПФР у разі невиконання рекомендацій у встановлені терміни.

Протягом 2024 року Національний банк продовжує вдосконалювати підходи до оверсайту, орієнтуючись на міжнародні стандарти. Завершено розробку та введено в дію 5.04.2024 року Інструкцію з оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу на відповідність міжнародним вимогам[24], яка базується на документах Комітету з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків і Міжнародної організації комісій з цінних паперів.

Інструкція включає:

- принципи для інфраструктури фінансового ринку (PFMI);
- методологію оцінювання та структуру розкриття інформації;
- керівництво щодо кіберстійкості інфраструктури фінансового ринку.

Сподіваємось, що і у 2025 році НБУ буде продовжувати адаптувати практики оверсайту відповідно до найкращих міжнародних підходів для підвищення стабільності та ефективності діяльності платіжної інфраструктури України.

ВИСНОВКИ

У межах дипломної роботи було проведено дослідження, спрямоване на розробку теоретичних основ і практичних рекомендацій для впровадження та вдосконалення оверсайта платіжних систем Національним банком України. Результати дослідження дозволили сформулювати відповідні висновки та пропозиції.

1. Пандемія Covid-19, а згодом і повномасштабна війна в Україні яка почалась з 24 лютого 2022 року навчило населення нашої держави більше цінувати цифровий простір за його безмежні можливості безготівкового розрахунку. Україна швидкими темпами розвиває цифровізацію платіжних систем та постійно удосконалює законодавство, що регламентує діяльність платіжних систем. В дипломній роботі проаналізовані основні засади закону «Про платіжні послуги» в якому визначені поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, наданий розширений перелік платіжних послуг та проаналізований порядок їх надання, вставлені надавачі платіжних послуг та визначені умови їх діяльності. Велика частина законодавчого акту приділена електронним грошам, а саме процедурі їх випуску та механізму використання на території України. Також наданий порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури та встановлена правова основа обов'язків та відповідальності учасників платіжного ринку України.

2. При аналізі економічної діяльності АБ «УКРГАЗБАНК» виявлено, що у 2024 році банк визнаний найактивнішим банком-емітентом в Україні за програмою підтримки торгівлі ЄБРР. Влітку 2024 року АБ «УКРГАЗБАНК» провів ребрендинг своєї торгової марки та змінив свій логотип. Однак, офіційна назва банку залишилась без змін, зміни торкнулись лише скороченої назви банку УГБ. Вона трансформувалась в UGB латиницею. Тепер офіційному сайті назва банку прописана як UGB екобанк країни. Скорочення назви банку кожна літера нової аббревіатури UGB розкриває три

вектори, три цільових аудиторії, на яких зосереджений банк, і в інтересах яких він діє. Це Україна. Громада. Бізнес. Пріоритетними галузями фінансування залишається зелена енергетика, проекти сталого відновлення. АБ «УКРГАЗБАНК», відповідно до укладеного з Міністерством аграрної політики та продовольства України меморандуму, є банком-учасником державних компенсаційних програмах для підприємств агропромислового комплексу. На сьогоднішній день АБ «УКРГАЗБАНК» особливу увагу приділяє кредитуванню корпоративних клієнтів.

3. Для всієї банківської системи 2022 рік став збитковим, в тому числі і для державних банків. Однак, вже починаючи з другої половини 2023 року UGB став відновлювати свої конкурентні позиції і 2023 рік став прибутковим. 2024 рік не став винятком. Загальна сума активів банку за 2024 р. порівняно з 2022 р. збільшилась на 52701174,3 тис. грн. (36,01 %). Це є дуже позитивним результатом при воєнному стані в країні. Якщо проаналізувати вертикальну структуру активів, можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу в структурі активів займають статті «Кредити та заборгованість клієнтів» – 34,6 % та «Цінні папери, які оцінюються за справедливою вартістю» – 28,1 %, та «Кошти в інших банках» – 14,0%.

4. В структурі зобов'язань банку найбільшу долю займає стаття «Кошти клієнтів» 91,3%, стаття «Інші залучені кошти» 5,03% та стаття «Кошти банків» 2,15%. Така структура зобов'язань є характерної для державного універсального банку. Взагалі за три останні роки зобов'язання банку зросли на 419 241 172 тис грн, що складає майже 34%. У 2022 році розмір зобов'язань склав 124729827 тис. грн., у 2023 році 164621730 грн, за 9 місяців 2024 року 166653999 тис грн. Структура зобов'язань за досліджений період майже не змінилась.

5. Пасиви банку за три останні роки також мають тенденцію до збільшення. У 2022 році вони склали 131645948,52 тис. грн, у 2023 році 175867381,2 тис. грн., за 9 місяців 2024 року 183689369,6 тис. грн. Збільшення пасивів банку за досліджуваний період склало майже 40%.

6. При аналізі прибутковості виявлено, що за 9 місяців 2024 року банк вийшов на величину прибутку довоєнного стану. У 2022 році прибуток знизився на -7 632 519 тис. грн., що складає майже 102%. Однак вже у 2023 році банк починає пристосовуватися до воєнного стану та потрохи нарощувати прибуток. Однак ще не досягає довоєнного рівня. Порівнюючи прибуток 2023 року з прибутком 2021 року можна зробити висновок, що його падіння вже не таке стрімке, лише на 30,49 %, що складає 1149615,81 тис. грн. За 9 місяців 2024 року прибуток зріс у порівнянні з довоєнним 2021 роком на 901 993 тис грн., зростання майже 24%.

7. При аналізі коефіцієнтів фінансової стабільності банку виявлено, що АБ «УКРГАЗБАНК» має хороші конкурентні позиції в банківському секторі, економічне становище банку за 9 місяців 2024 року доволі стабільне, якість капіталу – висока. Приплив ліквідності від клієнтів за нинішніх умов АБ «УКРГАЗБАНК» в основному направив на безризикові операції – купівлю облігацій внутрішньої державної позики та депозитні сертифікати НБУ. За досліджений період відбулось збільшення кредитного портфелю фізичних осіб та залишків коштів юридичних осіб. Банк демонструє високі показники прибутковості і за рейтингом НБУ має на вересень 2024 року 8 позицію з 62 банків України.

8. При дослідженні механізму реалізації оверсайту платіжних систем виявлено, що у 2023 році СЕП оброблено 422,8 млн. початкових платежів на суму 209,923 трлн грн. Кількість платежів оброблених у СЕП у 2023 році порівняно з базовим 2022 р. зросла на 16,5%, а їх сума – на 57,9%. Першопричиною такого зростання є прилаштування банківської системи до воєнного стану та налагодження роботи в період блекаутів. Також у 2023 році збільшилось кількість користувачі з 79,4 млн. осіб у 2022 році до 82 млн. осіб у 2023. Це в свою чергу призвело і до збільшення кількості відкритих користувачами рахунків з 16,2 млн. у 2022 році до 185 у 2023 році.

9. При аналізі завантаженості системи електронних платежів протягом доби було виявлено, що пікові години у 2023 році спостерігалася з 12.00 до

16.00 (за кількістю платежів). В ці години оброблялося 37,7% кількості всіх платежів у СЕП. При аналізі обробки платежів за сумою була виявлена інша тенденція, пікові години тут з 08.00 до 12.00 (48,0%) та з 16.00 до 20.00 (41,0%). Аналізуючи розподіл платежів в СЕП за суб'єктами, виявлено, що за досліджуваний період найбільшу частку займає обробка платежів банками. На цей суб'єкт припадає 96,04% оброблених платежів по кількості та 54,77% від суми. Другу частину за кількістю займає Державна казначейська служба (3,92%), а за сумою платежі Національного банку України – 42,55%.

10. Досліджуючи частку оброблених операцій в СЕП за кількістю та за сумою платежів системно важливими банками виявлено, що найбільшу частку за сумою займають: АТ КБ “ПриватБанк” – 8,3%, АТ “СІТІБАНК” – 5,4%, АТ “Райффайзен Банк” – 4,6% та АТ “УкрСиббанк” – 4,0%. Найбільшу частку за кількістю займають: АТ КБ “ПриватБанк” – 29,3%, АТ “Ощадбанк” – 17,7%, АТ “Райффайзен Банк” – 8,0% та АТ “АТ «Універсал банк»” – 6,3%. АБ «УКРГАЗБАНК» за кількістю оброблених платежів займає восьму позицію з розміром частки 2,3%, за сумою дев'яту позицію з часткою 1,7%.

11. Якщо проаналізувати суму безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за 9 місяців 2024 року, то можна зробити висновок, що вона збільшилось у порівнянні з 2023 роком на 1,021% та склала 4791,3 млрд. грн. шт. Частка безготівкових операцій за сумою у 2023 році впала з 68,9% до 64,8 в порівнянні з 2022 роком, за 9 місяців 2024 року частка залишилась на рівні 2023 року, але до кінця 2024 року вона зросте. Якщо проаналізувати аналогічний показник за кількістю, то можемо зробити висновок, що є стабільна тенденція до зростання. Ця ситуація доводить, що цифровізація платіжних систем входить в наше життя дуже потужно.

12. Не дивлячись на високу інфляцію, не стабільну ситуацію на платіжному ринку за 9 місяців 2024 року безготівкові операції за сумою зросли майже на 3,5 % і становили 3105,4 млрд. грн., отримання готівки на 6,3% і становили 1685,9 млрд. грн. За кількістю операцій з використанням

платіжних карток безготівкові операції також зросли на 8,9 % і становили 6039,8 млн. шт., а операції з отримання готівки зменшились на 9,1% і становили 352,7 млн. шт.. в порівнянні з аналогічним періодом 2023 року.

13. Кількість карток, емітованих українськими банками з кожним роком зростає. На кінець 2024 року їх кількість склала 119,9 млн. одиниць, що на 9,2% більше ніж на кінець 2022 року. Кількість активних карток також має тенденцію до зростання. Так на початок 2023 року їх кількість складала 46,3 млн. одиниць, а за 9 місяців 2024 року вони зросли до 53,53 млн. одиниць, темп зростання 15,62%. Також з кожним роком зростають безконтактні та токенизовані картки. За останні 10 років вони зросли з 1,4 млн. одиниць до 47,22, темп зростання склав 97%.

14. В дипломній роботі велика увага приділена впровадженню та перспективам розвитку системи миттєвих платежів в Україні. Система миттєвих платежів в Україні є ключовою частиною сучасної фінансової інфраструктури, яка забезпечує швидкі, зручні та безпечні способи переказу коштів між фізичними особами, бізнесами та організаціями. Вона сприяє розвитку цифрової економіки та підвищенню фінансової інклюзії. В системі миттєвих платежів можуть бути різні типи платежів, а саме: P2P-перекази (Person-to-Person), які використовуються для переказу коштів між фізичними особами, C2B-платежі (Customer-to-Business), які використовуються для сплати за товари або послуги, наприклад оплата рахунків у кафе через QR-код, B2B-платежі (Business-to-Business) для розрахунків між суб'єктами господарювання, G2C та C2G платежі (Government-to-Citizen / Citizen-to-Government) для виплати державних субсидій, соціальної допомоги чи компенсацій, C2G платежі для оплати податків, штрафів, комунальних послуг, P2G-платежі (Person-to-Government) для здійснення миттєвих донатів або підтримки благодійних ініціатив.

15. При дослідженні перспектив розвитку платіжної інфраструктури об'єктам оверсайту запропоновано:

- впроваджувати технології супутникового зв'язку для забезпечення резервних каналів комунікації;
- використовувати хмарні сервіси для актуального резервування інформаційної інфраструктури, даних та каналів зв'язку;
- забезпечувати оперативне обслуговування джерел живлення, охорону приміщень та функціонування сигналізації.

Сподіваємось, що і у 2025 році НБУ буде продовжувати адаптувати практики оверсайту відповідно до найкращих міжнародних підходів для підвищення стабільності та ефективності діяльності платіжної інфраструктури України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про платіжні послуги: закон України від 30.06.2021 № 1591-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.
2. Про затвердження Положення про реєстрацію платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, Постанова Правління НБУ, 26.09.2022 р. № 208, URL:
3. Про затвердження Положення про порядок здійснення авторизації діяльності надавачів фінансових платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, Постанова Правління НБУ, 07.10.2022 р. № 217., URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_07102022_217.
4. Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні, постанова Правління НБУ від 15.09.2010 № 426, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0426500-10#Text>.
5. Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку від 24.08.2022 № 187, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0187500-22#Text>.
6. Методика комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем від 24.09.2015 № 635, URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/Method_24092015_635_ocinka_sist_vazh_ps.
7. Бабух І. Б. Інституціональний підхід до аналізу платіжної системи як самостійної сфери економічних відносин, / І. Б. Бабух, П. О. Нікіфоров // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Економічні науки, 2016, Вип. 2. URL:
8. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг: Навч. посіб., К., т-во «Знання», КОО, 2001.
9. Spinder G. The Central Bank and the Payment System, Payment System: Structure, Management and Control of the IMF, Washington, 1994, 280 p.
10. Вовчак О. Д. Платіжні системи: Навч. посіб., К., т-во «Знання», 2008.

11. Балакіна Ю. С. Визначення сутності поняття «платіжна система». Фінансовий простір, 2014, № 3 (15).
12. Аврамчук Л. А., Коркач І. В. Сучасний стан і перспективи розвитку системи електронних платежів національного банку України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2017. №5. С. 68-72.
13. Визначено перелік важливих об'єктів платіжної інфраструктури в Україні у 2023 році, офіційний сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/viznachenno-perelik-vajlivih-obyektiv-platijnoyi-infrastrukturi-v-ukrayini-18286>.
14. Положення про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури, затверджене постановою Правління НБУ від 31.12.2022 р. № 257, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0257500-22#Text>.
15. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК», URL: <https://www.ukrgasbank.com/>.
16. Офіційний сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
17. Заруцька О.П, Новікова Л.Ф. Управління банківськими ризиками та заходи відновлення діяльності в умовах потужних зовнішніх викликах, Науковий погляд: економіка та управління, №2 (78) / 2022, с. 110-119.
18. Методика розрахунку банками лімітів відкритої валютної позиції, Рішення Правління Національного банку України 22 серпня 2022 року № 419-рш, URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/22082022_419-rsh.pdf?v=6.
19. Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції та контроль за їх дотриманням банками, Постанова Правління НБУ від 12.08.2005, № 290, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-05#Text>.
20. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, Постанова НБУ від 28.08.2001 № 368, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

21. Вінниченко О.В. Фінансовий стан банку та методи його оцінки в Україні, Вісник економіки транспорту і промисловості № 69, 2020, с. 217-228.
22. Прибутковість української банківської системи, Офіційний сайт відкритих даних Опендатабот, URL: <https://opendatabot.ua/open/bank-ranking>.
23. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку за 2023 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/oversite>.
24. Про затвердження Інструкції з оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту суб'єктів, які виконують функції центрального депозитарію цінних паперів, центрального контрагента, торгового репозиторію та системи розрахунків у цінних паперах в Україні, Постанова правління НБУ № 38 від 5.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0038500-24#Text>.
25. Трусова Н.В. Платіжні системи в Україні та ризики їх функціонування, БізнесІнформ №1, 2021 с. 257-263.
26. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy> (дата звернення: 14.12.2024).
27. Інформаційний дайджест ПРОСТІР, III квартал 2024 року, URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/informatsiyniy-daydjest-prostir-iii-kvartal-2024-roku>
28. Картковий ринок за дев'ять місяців 2024 року: частка безготівкових операцій продовжує зростати, сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kartkoviy-rinok-za-devyat-misyatsiv-2024-roku-chastka-bezgotivkovih-operatsiy-prodovjuje-zrostati>.
29. Платіжна інфраструктура та платіжні картки, за 9 місяців 2024 року, офіційний сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijna-infrastruktura-ta-platijni-kartki-iii-kvartal-2024-roku>.
30. Безготівкові розрахунки з використанням платіжних терміналів, за 9 місяців 2024 року офіційний сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-z-vikoristannyam-platijnih-terminaliv-iii-kvartal-2024-roku>.

31. Луцик М.В. Аналіз ринку безготівкових розрахунків, Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 2, 2020, с. 171-177.
32. 11 фактів про cashless: як Україна занурюється в безготівкові розрахунки, Офіційний сайт дослідницької консалтінгової компанії InMind, URL: <http://inmind.ua/>.
33. Вовченко О. С. Напрями розвитку платіжних систем в Україні в умовах європейської інтеграції. Економічний вісник, 2022, №4 С. 49 – 55.
34. Ситник І., Васильчук І. Аналіз стану платіжних систем в Україні в контексті європейського вектору розвитку цифрової економіки та глобалізаційно-інтеграційних процесів, Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, Том 6 (47), 2022, с. 34-49.
35. Відомості реєстру платіжної інфраструктури. Офіційний сайт НБУ, URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments>.
36. Ставерська Т., Літвінова Ю. Еволюція платіжних систем: інновації на шляху до цифрового майбутнього, Економіка та суспільство, Випуск № 60 / 2024., URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3625/3555/>.
37. Козир Ю. Р. Передумови функціонування електронних платіжних систем. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон – м. Хмельницький, 27–28 квітня 2023 р.). Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2023. С. 502–504. URL: <http://surl.li/rulkv> (дата звернення: 15.12.2024).
38. Снідко Є. А., Хилько І. І. Розвиток електронних платіжних систем та їх вплив на фінансову стабільність. Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2023 р.). Миколаїв: МНАУ, 2023. С. 78–79. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16583/1/zbirnyk-tez-24-11-23-78-79.pdf>.

39. Федосюк Ю. Фінтех у 2024 році: чого чекати. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/4/708359/>.
40. Лозовицький А. Типологія небанківських електронних платіжних систем, Адміністративне право і процес, №5, 2020, С. 137-143.